

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra mezinárodních vztahů

Diplomová práce

2023

Bc. Vojtěch Hořánek

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra mezinárodních vztahů

Koloniální diskurz meziválečného Československa

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Vojtěch Hořánek

Studijní program: Mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Tesař, Ph.D.

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 3. května 2023.

Bc. Vojtěch Hořánek

Bibliografický záznam

HOŘÁNEK, Vojtěch. *Koloniální diskurz meziválečného Československa*. Praha, 2023. 65 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra mezinárodních vztahů. Vedoucí diplomové práce Mgr. Jakub Tesař, Ph.D.

Rozsah práce: 116 294 znaků včetně mezer

Abstrakt:

Práce je analýzou koloniálního diskurzu v meziválečném Československu. Analyzovány jsou články z deníků Venkov a Národní Listy. Celkový postup je založený na přístupu Norman Fairclough, rozbor samotných textů na rekontextualizační analýze Theo van Leeuwen. Kolonialismus je vymezený jako historická struktura dle teorie Roberta Coxe. K odlišení těch, kdo z kolonialismu měli užitek od těch, kdo jej neměli jsou použity termíny centrum a periferie.

Výsledkem je rozlišení dvou hlavních diskurzů: diskurzu nadřazenosti a diskurzu organizace. Diskurzem nadřazenosti jsou takové reprezentace periferie, které ji vykreslují na nižší úrovni než centrum. Diskurzem organizace jsou reprezentace politik centra v rámci kolonií a jejich legitimizace.

Kolonialismus je legitimizován především skrze pozitivní vliv na periferii i centrum. Dále skrze autoritu institucí a smluv.

V rámci koloniálního diskurzu existuje diskurz k němu nesouhlasný. Jedná se o kritiku kolonialismu na systémové úrovni a reprezentace diskurzu nadřazenosti místo jeho přítomnosti. Dále existence diskurzu organizace bez diskurzu nadřazenosti.

Abstract:

The thesis is an analysis of colonial discourse in the interwar Czechoslovakia. Articles from daily press „Venkov“ and „Národní Listy“ are chosen for the analysis. The procedure is based on Norman Fairclough`s approach, semiotic analysis is executed according to recontextualization analysis of Theo van Leeuwen. The colonialism is defined as a historical structure in accordance with Robert Cox`s theory. To distinguish among those who profited from colonialism and those who did not are used terms „centre“ and „periphery“.

As a result, there is a distinguishing between two main discourses: discourse of superiority and organisational discourse. Part of the discourse of superiority are representation of periphery which depict them at the lower level than centre. Organisational discourse are representations centre politics within colonies and their legitimisations.

The colonialism is legitimized mainly through a positive outcome on both centre and periphery. Then, through an authorisation of institutions and agreements.

There is an oppositional discourse within the colonial one. It is a critique of colonialism at the system level and a representation of superiority discourse, instead of its presence. Then, the existence of organisational discourse without the superiority one.

Klíčová slova

Československo, diskurz, kritická diskurzivní analýza, kolonialismus, meziválečné období.

Keywords

Czechoslovakia, discourse, critical discourse analysis, colonialism, interwar period.

Title:

The colonial discourse of interwar Czechoslovakia.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce Mgr. Jakobovi Tesařovi, Ph.D., za zpětnou vazbu a cenné rady během konzultací.

Obsah:

Úvod	2
1. Teoreticko-metodologická kapitola	3
1. 1. Kritická analýza diskurzu: Postup podle Norman Fairclough.	4
1. 1. 1. Základní ontologické a epistemologické předpoklady.	4
1. 1. 2. Aplikace Faircloughova postupu na téma práce	6
1. 2. Vymezení kolonialismu: Aplikace historické struktury Roberta Coxe	12
1. 2. 1. Teorie historické struktury	12
1. 2. 2. Aplikace historické struktury na kolonialismus	14
1. 3. Metoda textové analýzy: Rekontextualizace Theo van Leeuwen	22
1. 3. 1. Rekontextualizace	22
1. 4. Vzájemné propojení teoreticko-metodologických konceptů	29
1. 4. 1. Van Leeuwen a Fairclough	29
1. 4. 2. Fairclough a Cox	30
1. 4. 3. Cox a van Leeuwen	32
1. 5. Výběr dat: Denní tisk vládních stran	33
1. 6. Shrnutí metodologické kapitoly: Postup při analýze	35
2. Výsledky	38
2. 1. Diskurz nadřazenosti	39
2. 1. 1. Rasismus	39
2. 1. 2. Kulturní nadřazenost	44
2. 2. Diskurz organizace	50
2. 3. Diskurz nesouhlasný s koloniální strukturou	61
2. 4. Shrnutí výsledků	64
Závěr	66

Úvod:

Cílem práce je analyzovat československý koloniální diskurz a představit jej. Jedná se o analýzu způsobů reprezentací ve vybraném meziválečném tisku.

Původním cílem nebylo odpovědět na konkrétní otázku související s koloniálním diskurzem. Cílem bylo analyzovat tento diskurz ve vybraném tisku jako celek. Pro upřesnění představím otázky, na které tato analýza poskytla odpověď: Byli původní obyvatelé kolonií reprezentováni jako podřazení? Pokud ano, jakými způsoby? Jak byl v tisku koloniální systém ospravedlňován? Jak byly reprezentovány politiky jednotlivých impérií? Existoval diskurz, v rámci něhož byl kolonialismus reprezentován negativně?

Rád bych upozornil, že práce není analýzou Orientalismu v Československém prostředí. Takové téma by mělo s touto prací několik výrazných styčných bodů, nicméně cílem této práce je analyzovat reprezentace kolonialismu v československém diskurzu. Cílem není analýza reprezentace *těch druhých*, ale systému, který perzekvoval ty, kteří byli *těmi druhými*. Pro upřesnění jsem kolonialismus vymezil jako historickou strukturu, do níž vedle diskurzu patří i institucionální ukotvení systému a technologická převaha Evropy.

V práci vidím prolnutí dvou hlavních témat. Jednak je kritickou reflexí kolonialismu. Nicméně, jedná se o kolonialismus v kontextu státu, který kolonie neměl. Proto ji uvedu do kontextu podobných prací: Vedle Grzechnik (2019), která se zabývá rolí Polska v koloniálním systému nebo (Purtschert, Falk a Lüthi, 2015) kteří analyzují pozici Švýcarska v koloniálním kontextu, považuji tuto za jednu z nich. Práce je také kritickou analýzou části českých dějin. Českými zeměmi v kontextu osy Sever – Jih nebo chceme-li centrum – periferie se několik autorů zabývá. Mezi nejvýraznější z nich patří Křížová (například: (2005, 2013, 2016)) s rozsáhlým kánonem prací, s tematikou styků Českých zemí s původními obyvateli Ameriky. Dále Jan Koura, který se zabývá aktivitami Československa v zemích Jihu během Studené války. (Koura a Waters, 2018, 2021, 2022). Reflexí vztahu českých zemí k Jihu se zabývají například Horký a Profant (2015).

Protože analýzou československého koloniálního diskurzu se zatím nikdo nezabýval, považuji tuto práci za doplnění výše jmenovaných.

1. Teoreticko-metodologická kapitola

Tato kapitola je rozdělená do pěti sekcí a jejím smyslem je vysvětlit teoreticko-metodologický rámec výzkumu. V 1. sekci vysvětluji samotný postup kritické diskurzivní analýzy. Během popisu samotné analýzy vysvětluji i její použití v této práci. Během toho dospívám k závěru, že aplikace tohoto druhu analýzy se neobejde bez implementace dalších teoretických a metodologických prvků. Těm věnuji následující dvě sekce. Kritická diskurzivní analýza je totiž zaměřena na vztahy mezi sémiotickou a nesémiotickou složkou reality (neboli *semiózou a realitou*). Nesémiotickou složku opírám o Coxův (1981) koncept historické struktury, který modifikuji s ohledem na zaměření práce. Dále se zabývám analýzou sémiotické složky, a to pomocí nástrojů Theo van Leeuwen (2005, 2008). Ve 4. sekci obhajuji vzájemnou kompatibilitu použitých konceptů a v páté vysvětluji výběr dat k analýze. A v poslední stručně a přehledně vysvětluji metodologický postup práce, kombinující koncepty představené v prvních čtyřech sekcích teoreticko-metodologické kapitoly (Kritická diskurzivní analýza, historická struktura, analýza textu, výběr dat).

1.1. Kritická analýza diskurzu: Postup podle Norman Fairclough.

V této sekci vysvětluji metodu kritické diskurzivní analýzy. Nejprve představuji několik základních ontologicko-epistemologických předpokladů. Dále představuji postup, který v případě tohoto druhu analýzy navrhuje Norman Fairclough (2003, 2010c). Jeho aplikace je charakteristická čtyřmi hlavními fázemi: Výběrem problému k analýze, identifikací (diskurzivních) překážek, které problém chrání před řešením, vztahem problému k celkové společenské struktuře a překonáním překážek, kterým lze dosáhnout jeho řešení.

1.1.1. Základní ontologické a epistemologické předpoklady

Cílem této podsekce je vymezit vztah mezi sémiotickou (tedy znakovou) složkou sociální reality a nesémiotickou složkou sociální reality. Kvůli zpřehlednění budu pro sémiotickou složku dále používat pojem „semióza“ a pro nesémiotickou složku reality pojem „realita“. Napřed stručně objasním základní termíny, následně vysvětlím problematiku výzkumu vztahu mezi semiózou a realitou, a nakonec popíšu jejich vzájemný vztah podle Fairclough (2003, 2010c).

Prvním z pojmů k vysvětlení je dialektika. Podle Fairclough (2010c, s. 4) lze pomocí tohoto termínu popsat vztah mezi textem a dalšími sociálními jevy. Dialektický vztah lze definovat tím, že vidí dva objekty jako odlišitelné, ale nikoliv oddělené. Přesněji, nejsou oddělené způsobem, který by je navzájem vylučoval. Fairclough uvádí příklad vztahu mezi diskurzem a mocí. Lidé, kteří jsou u moci v moderních státech mohou setrávat ve svém postavení částečně díky diskurzu. Je to totiž diskurz, který jim mimo jiné poskytuje legitimitu využívat nediskurzivní nástroje (například násilí). Moc je tedy částečně diskurzivní, avšak nelze ji redukovat jen na tento moment. Zrovna tak semióza má k ostatním společenským procesům dialektický vztah. To znamená, že se jedná o jevy odlišné, ale nikoli oddělené. Jinými slovy, jeden je součástí druhého, lze je od sebe rozeznat, ale nikoli oddělit. Například, společenské vztahy, moc, instituce, přesvědčení a kulturní hodnoty mají částečně sémiotické rysy. Pomocí znaků (slov) jsou reprezentovány

a uváděny v praxi. Ale proces uvedení do praxe nelze omezit například na napsání textu. Jedná se současně o společenský proces (Fairclough, 2010c, s. 4).¹

Dalším pojmem je kritický realismus. Těžištěm realismu samotného je myšlenka, že realita existuje nezávisle na poznání pozorovatele. Kritický realismus pak předpokládá, že naše poznávání reality nemůže být nikdy objektivní a je vždy ovlivněno našimi zkušenostmi, znalostmi, přístupem a postoji. Na kritickém realismu je založen Faircloughův (Fairclough, 2003, s. 23) přístup k CDA. Z kritického realismu vychází vztahy mezi semiózou a realitou. V kontextu tématu považuji za důležitý zejména následující:

Semióza je zásadní součástí společenského života, ale v žádném případě nevyklučuje ty ostatní. Semiotické aspekty se podílí na utváření společenských struktur, kterými jsou samy utvářené². Každá společenská praktika zahrnuje semiózu, a současně nelze žádnou společenskou praktiku zredukovat jen na semiózu. Semióza tedy nemůže být zkoumána bez uvedení do kontextu s realitou. Kromě nich je k efektivnímu využívání sémiotických systémů zapotřebí existence společenských vztahů, hmotných objektů a časoprostoru³(Fairclough, Jessop, a Sayer 2010, s. 206-210).

Vzájemný vztah mezi následujícími prvky: aktéry, jazykem, texty, sociální vztahy, praktický kontext, je dialektický. (Tedy jsou opticky odlišné, ale nikoliv oddělitelné.) Ovšem relativní váha těchto různorodých prvků v rámci utváření celkového nastavení společenské akce se zpravidla liší případ od případu. (Fairclough, Jessop, a Sayer 2010, s. 206-210).

Fairclough vychází z pojetí semiózy jako neodělitelné součásti všech materiálně-sociálních procesů. Společenský život vidí jako vzájemně propojenou síť (strukturu) různých druhů sociálních praktik, přičemž strukturu považuje za stejně důležitou jako společenské akce⁴(Fairclough 2003, s. 205). Sociální struktury určují, co je možné. Sociální události vytváří aktuální, a vztah mezi skutečným a aktuálním je

---

¹ (Příklad: instituce jako Poslanecká sněmovna ČR jsou částečně sémiotické. Jsou například součástí legislativního procesu, při kterém jsou vydávány psané zákony. Stejně tak jsou na jejich půdě pronášeny projevy. Ale současně jsou tyto instituce také součástí určitého společenského řádu, ve kterém plní svou roli, kterou lze „vizuálně“ oddělit od její sémiotické složky. Tvorba pravidel a střet různých názorů mají společenské dopady, opticky oddělené od textů, slov a jejich chápání.)

² Což považuji za ukázkový dialektický vztah.

³ Spatio-temporal.

⁴ Viz 4. sekce, kde vysvětluji provázanost s Coxovou historickou strukturou.

zprostředkováván sociálními praktikami. Společenskými praktikami označuje relativně ustálené formy společenských aktivit. Například školní výuku, televizní zprávy, návštěvy lékaře... (Fairclough 2003, s. 223).

Dále tvrdí, že každá společenská praktika se skládá z několika prvků. Jmenovitě se jedná o aktivity, subjekty a jejich společenské vztahy, nástroje, objekty, časy a místa, formy vědomí, hodnoty a diskurzy (Fairclough, 2003, s. 205). Tyto prvky jsou součástí každé společenské praktiky a jsou dialekticky propojené. Fairclough pak vidí CDA jako analýzu dialektického vztahu mezi diskurzem a dalšími prvky společenských praktik. Existují tři různé formy toho, jakou může diskurz hrát ve společenských praktikách roli. Zaprvé, jedná se o součást společenské aktivity uvnitř samotné praktiky. (Například při komunikaci mezi lékařem a pacientem je používán určitý druh diskurzu.) Zadruhé, diskurz hraje svou úlohu v reprezentacích. V jakékoliv společenské praktice vytváří sociální aktéři reprezentace ostatních praktik. Rekontextualizují ostatní praktiky (a struktury), tedy včleňují je do své vlastní praktiky. Různí aktéři reprezentují shodné praktiky různými způsoby, na základě svého vztahu k těmto praktikám. Reprezentace je procesem sociální konstrukce praktik, (včetně reflexivní sebe-konstrukce). Reprezentace tak mohou utvářet společenské procesy a praktiky. A za třetí, diskurz hraje roli ve *způsobech bytí*, tedy vytváření identit. Například identity politiků jsou diskurzivně utvořené způsoby bytí (Fairclough, 2003, s. 206).

1.1.2. Aplikace Faircoughova postupu na téma práce.

Cílem této podsekcce je vysvětlit postup při aplikování CDA podle Norman Fairclough (2010a). Ten dělí postup do čtyř fází. Některé z těchto fází se ještě skládají z dílčích kroků.

Fáze Fairclough nazývá následovně:

- 1) Volba problému k analýze
- 2) Identifikace překážek
- 3) Provázanost problému se společenským řádem
- 4) Odstranění překážek

Struktura této podsekcce je následující: Představím celou fázi podle Fairclough a následně vysvětlím její aplikaci v kontextu práce. Poté představím další fázi a vysvětlím její aplikaci.

První fází je volba společenského problému k analýze. V ní je zapotřebí přesunout pozornost mimo text a podrobněji se zaměřit na konkrétní společenský problém. Fairclough totiž vidí CDA jako formu kritické sociální vědy, určené k lepšímu porozumění původu a kořenů společenských problémů a možných překážek k jejich řešení. Za společenské problémy lze považovat ty vlastnosti sociálního systému, či formy společenských řádů, které škodí lidskému pohodlí. Ty mohou být překonány jen skrze zásadní změny systémů či řádů. Příklady takových jsou chudoba, varianty nerovnosti, nízká úroveň svobody či rasismus. V této první fázi rozlišuje Fairclough dva kroky.

Prvním je volba takového tématu, které se vztahuje ke společenskému problému a ke kterému lze efektivně přistoupit z pohledu více oborů s částečným zaměřením na dialektický vztah mezi sémiotikou a dalšími jevy. Vhodné je téma, které má výrazné sémiotické rysy, ke kterým nebyla v existujícím výzkumu dosud zaměřena pozornost. Vhodnými (*ale nikoli nutnými – pozn. Vlastní*) tématy jsou ta, která mají aktuálně vliv na pohodlí lidského života. Například migrace, terorismus nebo globalizace.

Druhým krokem je vytvořit objekt výzkumu pro dané téma na základě pohledu z více oborů. Vytvoření výzkumného objektu zahrnuje zahrnutí relevantních teoretických přístupů a rozebrání tématu za hranice toho, co je na první pohled očividné. Měly by být zahrnuty teorie semiózy a diskurzu, aby bylo možné téma propojit s jeho sémiotickou složkou (Fairclough, 2010a, s. 235-236).

Za tento zvolené téma považují kolonialismus (a jeho reprezentaci v československém diskurzu). Faircloughovou terminologií jej považují za problém, který omezuje lidské pohodlí, svobodu, životní potřeby i důstojnost. Tato forma společenského řádu může být překonána jen skrze zásadní změnu systému. Vedle toho, je možné se na něj zaměřit z pohledu více oborů, včetně analýzy semiózy a jejího dialektického vztahu s jeho ostatními sférami. Ke zvoleným sémiotickým prvkům, nebyla v souvislosti s tímto fenoménem navíc dosud věnována pozornost (Fairclough, 2010a, s. 235-236). V závislosti na tom, zda to vyhovuje cíli práce budu za společenský problém zvolený k analýze považovat buď kolonialismus samotný nebo způsoby jeho

reprezentace. Tato (dvojitá) interpretace společenského problému je výhodná zejména v kontextu některých dalších Faircloughových fází.

Druhým krokem je vytvořit objekt výzkumu na základě pohledu z více oborů. Cílem je tedy definovat zvolený objekt výzkumu – kolonialismus – tak, aby bylo možné jej vnímat na základě jeho sémiotických i nesémiotických rysů. Tedy definovat jej jako společenský řád. Poskytnout jednoduchou, a přitom širokou definici kolonialismu jako společenského řádu vyžaduje rozvinutější odpověď. Proto tomuto kroku věnuji celou sekci. Zde se omezím jen na krátké shrnutí. Společenský řád, v jehož kontextu analyzuji zvolené texty interpretuji jako historickou strukturu podle R. Coxe (1981). Odpovídám na otázku „Jaký je společenský řád, který je v textech reprezentován?“ Nicméně, zabývat se společenským řádem, který reprezentaci vytváří není primárním smyslem práce. Coxova (1981) historická struktura se ke koherentní definici takového řádu jeví jako nejvhodnější. Je totiž velmi široká z hlediska své použitelnosti a současně (při vhodné interpretaci) rozlišuje diskurzivní a nediskurzivní složky reality. Více ve 2. sekci.

V rámci druhé fáze se Fairclough zaměřuje na identifikaci překážek bránících řešení daného problému. Zde se ptáme, jakým způsobem je organizován a strukturován společenský řád⁵ a proč to brání řešení zmíněného problému. Analýza společenského řádu je tedy potřebnou součástí CDA. Na tuto otázku odpovídám právě ve 2. sekci, kde onen společenský řád definuji (Fairclough, 2010a, s. 237-238).

Tato fáze má tři dílčí kroky. Prvním je analýza dialektických vztahů mezi semiózou a ostatními sociálními prvky: mezi řády diskurzu a dalšími prvky sociálních praktik, mezi texty a dalšími prvky událostí. Druhým je výběr textů a zaměření se na kategorie k jejich analýze s ohledem na vytvořený objekt výzkumu. Třetím je analýza textů, a to jak interdiskurzivní, tak lingvistická/sémiotická (Fairclough, 2010a, s. 237-238).

Skrze provázanost těchto kroků se Fairclough zdůrazňuje, že textová analýza je pouze součástí diskurzivní a první musí být vhodně rámována druhou. Cílem je vytvořit specifický sémiotický vstupní bod do objektů výzkumu, které byly teoretizovány přístupy jiných oborů. Analýza textů k tomu může přispět pouze, je-li zahrnuta v rámci širší analýzy objektu výzkumu, včetně dialektických vztahů mezi semiózou a dalšími

---

⁵ Ve významu společenského řádu jako celku, tedy sémiotické i nesémiotické složky, které jsou dialekticky propojené.

společenskými prvky. Nicméně, Fairclough zcela přiznaně neurčil konkrétní typ analýzy textu pro potřeby tohoto typu výzkumu a její volba tak závisí na konkrétním výzkumném záměru (Fairclough, 2010a, s. 237-238).

Prvním krokem druhé fáze je tedy určení vztahu mezi analyzovanou semiózą a realitou. Ze tří forem, kterými Fairclough (2003, s. 206) popisuje vztah mezi diskurzem a realitou, se v tomto případě jedná o reprezentaci sociální reality v rámci semiózy. Práce se zaměřuje na analýzu reprezentace společenských praktik a struktury kolonialismu v československém tisku. Vydávání Československého tisku je samo o sobě společenskou praktikou s veškerými rysy. V práci se na tuto praktiku jako celek nezaměřuji. Součástí této praktiky je reprezentace jiných praktik. V tomto případě se zaměřuji na reprezentaci praktiky kolonialismu. (Ten definuji ve 2. sekci). Terminologií Normana Fairclough, se v práci zaměřuji na reprezentaci koloniální historické struktury a společenských akcí v jejím rámci uskutečněných, ve vybraném československém tisku. Zaměřím-li se na způsoby, kterými může hrát diskurz v rámci sociálních praktik svou roli, je pro mě stěžejní jeho role při utváření reprezentací. Tím netvrdím, že jsou zbylé dva méně důležité. Psaní a vydávání denního tisku považuji za příklad utváření diskurzu. (Podobně jako uvádí Fairclough příklad, že lékařský diskurz je utvářen během komunikace s lékařem, tedy je nedílnou součástí sociální praxe (Fairclough, 2003, s. 206).) Stejně tak diskurz v československém tisku pomáhal utvářet například národní identitu. Nicméně ačkoliv se jedná o způsoby důležité např. pro analýzu fungování československého tisku, nejsou podstatné pro tuto analýzu a v práci na ně neberu zřetel. V práci tedy rezignuji na jakékoli pokusy o vysvětlení či interpretaci kauzality ve vztahu analyzovaných textů s realitou. Vnitřní realie Československa v kontextu kolonialismu nejsou v této práci předmětem výzkumu.

Nicméně z těchto reálií vycházím při výběru konkrétních periodik k analýze. To je druhý krok druhé fáze. Podrobně vysvětluji výběr textů k analýze v 5. sekci. Je založen na tom, že vybraná periodika měla důležitou pozici v Československém politickém systému a jejich diskurz je proto možné ztotožnit s mainstreamovým československým diskurzem. Toto jsou pouze kritéria. Konkrétní texty vybírám na základě témat, kterým se věnují. Vybírám texty s tématy reprezentujícími koloniální historickou strukturu.

Na analýzu textů je zaměřen třetí krok druhé fáze. Texty analyzují pomocí přístupu Theo van Leeuwen (2005, 2008). Této analýze je věnována 3. sekce a jejímu propojení s ostatními koncepty práce pak 4. sekce. Jeho způsob se jeví jako nejvhodnější, protože se zaměřuje na analýzu reprezentací⁶.

Ve třetí fázi doporučuje Fairclough zabývat se provázaností sociálního problému se společenským řádem. Výsledkem by měla být odpověď na otázku, zda lze daný problém řešit v rámci stávajícího sociálního řádu, nebo je řád nutné měnit. Jinými slovy, zda určitý problém způsobuje společenský řád sám o sobě, a bez změny řádu není možné řešení problému (Fairclough, 2010a, s. 238-239).

V případě tohoto bodu vycházím z předpokladu, že problémem (zvoleným v první fázi) jsou způsoby reprezentace kolonialismu v československém diskurzu. Tyto způsoby mohou vycházet ze způsobů již existujících. Tedy již existujících diskurzů. V tomto bodě nahrazuji koncept společenského řádu konceptem orientalistického diskurzu (v nepočitatelném smyslu slova). Součástí práce v této fázi bude hledání diskurzů a jejich zařazování k těm existujícím diskurzům, které jsou součástí nepočitatelného diskurzu orientalistického.

Čtvrtou fází je pak rozpoznání způsobů k překonání překážek, stojících před řešením daného společenského problému. Fairclough nabádá k hledání a označování takových možností uvnitř existujícího sociálního procesu, které by vedly k překonání překážek bránících řešení sociálního problému v otázce. Především, v otázce semiózy je třeba se zaměřit na cesty na kterých je na dominantní diskurz reagováno, je kritizován či je mu vytvářen protiklad (Fairclough, 2010a, s. 239).

Tento bod je důležitý zejména pro analýzu současných společenských problémů. Nicméně, v rámci práce jej použiji následujícím způsobem: Zaměřím se na ty diskurzy, které lze považovat za nesouhlasné s těmi, které brání řešení kolonialismu jako společenského problému. Tuto část považuji za odpovídající Marxově výroku: „Doposud filosofové svět jen vykládali, jde však o to jej měnit“. Ačkoliv meziválečný „svět“ již dnes měnit nelze, zaměřím se v rámci této fáze na ty diskurzy, které změnu naznačovaly svými reprezentacemi nesouhlasnými k diskurzu udržujícímu kolonialismus.

---

⁶ Moje pozn.: Jinými slovy, van Leeuwen poskytuje nástroje k analýze toho, jak se v textu o něčem mluví.

1.2. Vymezení kolonialismu: Aplikace historické struktury Roberta Coxe.

Cílem této sekce je vysvětlit teorii historické struktury Roberta Coxe a aplikovat ji na koloniální systém konce 19. a první poloviny 20. století. V první podsekcí vysvětluji Coxovo pojetí historické struktury a uvádím příklad, jak ji aplikuje Cox (1981). Ve druhé ji aplikuji na kolonialismus.

1.2.1. Teorie Historické struktury.

Historická struktura je rámem či strukturou pro lidské konání, která je výsledkem konkrétního uspořádání sil. Toto uspořádání vytváří různé tlaky a omezení. V rámci těchto tlaků a omezení mohou jedinci a skupiny buď fungovat, nebo se jim mohou pokoušet vzdorovat, ale nemohou je ignorovat. Pokud dané struktury sil vzdorují, činí tak jako součást alternativní struktury, případně tím vytváří strukturu novou (Cox, 1981, s. 135-137).

V každé historické struktury vzájemně interagují síly tří různých kategorií. Jedná se o materiální kapacity, myšlenky a instituce, přičemž tyto kategorie jsou vzájemně propojeny (Cox, 1981, s. 135-137).

První kategorii sil, materiální kapacity, lze chápat jako možnosti tvorby nebo ničení. V dynamické formě jsou technologickými a organizačními možnostmi. V akumulované formě se pak jedná například o přírodní zdroje, které mohou být dále přeměněny pomocí technologií. Dále může jít o uskladněné vybavení. Do této kategorie lze zařadit také rozdělení bohatství, které určuje, jakým způsobem je možné s výše uvedeným nakládat (Cox, 1981, s. 135-137).

Další kategorií jsou myšlenky. Ty lze rozdělit na intersubjektívni významy a kolektivní obrazy. Intersubjektívni významy jsou sdílené představy společenských vztahů, které přispívají k udržování očekávaných zvyků a chování. Příkladem je předpoklad, že světová politika je založená na systému států, z nichž každý kontroluje vymezené teritorium a že pro chování mezi státy platí určitá pravidla. Tyto představy jsou historicky podmíněné. Původ těchto myšlenek lze zpětně vysledovat a lze pozorovat

jejich případné slábnutí. Naproti tomu kolektivní obrazy představují různé, ve smyslu rozdílné, vnímání sociálního uspořádání mezi různými jednotlivci a napříč skupinami. Zatímco na intersubjektivních významech se všichni aktéři shodnou, v kolektivních obrazech nenajdou vzájemný soulad. Dojde-li mezi konkurenčními kolektivními obrazy ke střetu, lze to považovat za náznak možnosti alternativního vývoje, směřující k jinému institucionálnímu a materiálnímu uspořádání (Cox, 1981, s. 135-137).

Třetí kategorií sil jsou instituce. Institucionalizace je prostředkem k udržení konkrétního řádu. Instituce totiž reflektují mocenské vztahy z doby svého vzniku a podporují kolektivní obrazy, které jsou v souladu se strukturou, ve které vznikly. Lze se na ně dívat jako na konkrétní slepence myšlenek a materiálních sil. Ovšem současně jsou instituce jako takové tím, co hýbe a ovlivňuje myšlenky a materiální síly. Mohou také žít vlastním životem a poskytovat prostor pro střet mezi rozdílnými myšlenkami. Instituce poskytují způsoby urovnávání vnitřních konfliktů za minimálního použití síly (Cox, 1981, s. 135-137). Jako příklady institucí používá Cox Ligu Národů Trilaterální Komisi, IMF, Světovou banku, OECD. (Cox, 1981, s. 147)

Historickou strukturu je možné rozeznat ve třech úrovních lidského konání. První je organizace produkce, přesněji řečeno organizace sociálních sil do produkce zapojených. Druhou je forma státu, pojatá na základě státně-společenských systémů. A třetí úroveň je světový řád, neboli konkrétní nastavení sil, které určuje například problematiku války a míru pro konkrétní uspořádání států. Všechny tři úrovně spolu navzájem propojené. Změny v organizaci produkce vytváří nové sociální síly, které mohou změnit uspořádání státu, a zobecnění změn vnitrostátních uspořádání napříč více státy může vést ke změně světového řádu. Vztah mezi těmito třemi sférami není jednostranný. Například transnárodní společenské síly ovlivnily světovou strukturu expanzí kapitalismu v 19. století, stejně jako rozvojem státních struktur v centrech i periférii. Vzájemné vztahy mezi sociálními silami, formami státu a světovými řády lze reprezentovat pomocí podobného trojúhelníkového schématu, jako vztahy mezi materiálními kapacitami, myšlenkami a institucemi. Každá ze zmiňovaných sfér lidského konání má vliv na obě zbývající a současně je jimi sama ovlivňována. Vztah mezi nimi lze tedy charakterizovat jako dialektický (Cox 1981, s. 137-138).

Tuto teorii Cox aplikuje například na systém britské hegemonie v 2. polovině 19. století. Ten označuje jako pax britannica. Britská nadvláda nad světem byla možná díky

její bezkonkurenční námořní převaze. (Materiální rozměr) Šířením britského vlivu se šířily také normy liberální ekonomie. Tyto normy začaly být přijímány univerzalisticky, jako základ pro vzájemný soulad různých zájmů. (Myšlenkový rozměr) Ačkoliv zde formálně vzato nebyly mezinárodní instituce, ideologické oddělení ekonomiky od politiky znamenalo, že Británie (nejen jako státní aktér v realistickém pojetí, pozn. autora) mohla být administrátorem a regulátorem těchto univerzalistických pravidel, zatímco její námořní převaha umožňovala jejich silové vynucení. Tato historická struktura byla během konce 19. a první poloviny 20. století postupně oslabována ve třech dimenzích, aby byla nakonec nahrazena pax americana (Cox 1981, s. 138-141).

Moje interpretace kolonialismu jako historické struktury slouží jako ontologický základ práce. Je založena na několika předpokladech. Zaprvé, jedná se o aplikaci teorie historických struktur. Zadruhé, aplikaci této teorie opírám o způsob, jakým ji používá sám autor. Zatřetí, východiska mojí a Coxovy aplikace se vzájemně nevylučují. Obě historické struktury mohou vzájemně koexistovat. Ve své aplikaci se jen zaměřuji na jiné oblasti společenské reality než Cox. Začtvrté, kolonialismus popisuji jako historickou strukturu, abych mohl vsadit analýzu diskurzu do souvislosti s nediskurzivní realitou.

Teorie se může pro použití jevit až jako příliš široká. K čemu zahrnovat materiální faktory a instituce, když cílem výzkumu je analyzovat diskurz? Diskurz je ale vždy zasazen do kontextu reálného světa. Je jeho reprezentací, vyjádřenou v tomto případě textem. Není možné jej analyzovat bez zasazení do kontextu „reálného světa“. Tento kontext pro účely práce definuji právě jako historickou strukturu.

1.2.2. Aplikace historické struktury na kolonialismus.

V této podsekcí se pokusím vysvětlit koloniální systém vzniklý ve 2. polovině 19. století pomocí teorie historických struktur. Upozorňuji, že primárním cílem této práce není aplikace této teorie. Cílem je interpretovat Coxovy tři kategorie sil a úrovně analýzy v kontextu kolonialismu. Napřed vysvětlím, co považuji za účel těchto sil a následně jejich fungování v rámci koloniální historické struktury. Rozeberu jednu po druhé: materiální, institucionální a myšlenkovou. Následně v jakých úrovních a jakým způsobem je možné tuto historickou strukturu rozeznat a analyzovat.

Účelem těchto sil je udržet historickou strukturu kolonialismu. Tedy výhodnější postavení zemí *centra* a jeho obyvatel nad zeměmi *periferie*. Koncept *centra* a *periferie* si vypůjčují od Galtunga. Ten jej používá ke strukturální definici imperialismu, kdy tvrdí, že centrum států centra jedná ve shodě se zájmy periferie států centra, ale nikoli se zájmy států periferie⁷. Touto Galtungovou optikou, vidím i vztahy v historické struktuře kolonialismu. Státy centra spolupracují za účelem ovládnutí periferie. (Galtung, 1971). Terminologii centra a periferie používám i k obecnému rozlišení těch, kdo mají z kolonialismu užitek a těch, kdo jej nemají. Případně těch, kdo jsou v koloniálním diskurzu považováni za „méněcennější“ od těch, kdo jsou považováni za „vyspělé“, „kulturní“, či „civilizované“.

Materiální rozměr kolonialismu definuji skrze fenomén technologické převahy zemí západní Evropy. Ta umožnila přivlastnění nových území, včetně jejich efektivní kontroly a projekci moci na velké vzdálenosti. Kromě zbraní sem řadím i využívání komunikačních prostředků jako telegrafu nebo železnice či parních lodí (Burton a Ballantyne, 2012, s. 352). Zůstaneme-li ještě u lodí, bylo to právě námořnictvo, které umožňovalo zejména Británii nejen kontrolovat rozlehlé obchodní sítě a existující kolonie, ale také britskou moc rozšiřovat. V Africe se osvědčily zejména průzkumné lodě či dělové čluny na parní pohon, které umožnily plavit se proti proudu řek. Stejně tak, se příčinou evropských úspěchů staly vyspělé palné zbraně. Zde bych rád zdůraznil, že to nebyla jen jejich přítomnost na straně Evropanů. Klíčová byla zmíněná vyspělost, neboť armády původních vládců obsazených území mnohdy disponovaly palnými zbraněmi také. Například v bitvě u Omdurmanu (1898) disponovaly palnými zbraněmi včetně širokého arzenálu děl i súdánské síly. Byly to však britské kulomety Maxim a dělové čluny, co rozhodlo bitvu v britský prospěch (Burton a Ballantyne 2012, s. 358-359). Technologická převaha zajišťovala západním zemím, které označuji jako centrum, stabilní převahu nad zbytkem světa, který označuji jako periferii (Buzan a Lawson 2013, 631). Stejně tak lze tvrdit, že to byla občasná nedostatečná technologická převaha, co bylo příčinou výjimečných evropských nezdarů při budování impérií. Nejtypičtějšími příklady jsou bitva u Isandlwany roku 1879, kdy měla slabá organizace v dodávkách munice zásadní vliv na britskou porážku (Yorke, 1994, s. 217-218) V bitvě u Adwy roku

---

⁷ v tomto případě zaměňuji státy periferie za kolonie

1896 pak měli Habešané nad Italy čtyřnásobnou početní převahu v ručních palných zbraních a disponovali také výkonnějším dělostřelectvem (McLachlan, 2011, s. 24.-42.).

Druhým pilířem historické struktury jsou instituce. Ty jsou nástrojem k zachování určitých mocenských poměrů. Ačkoliv Cox hovoří zejména o velkých mezinárodních nebo transnárodních institucích, já pro potřeby této práce modifikuji teorii na základě předběžné znalosti textů zvolených k analýze. Zahrnuji tedy do institucionální dimenze kolonialismu kromě široké škály institucí, smluv, organizací či aktivit například i státy. Na základě Coxovy teorie zůstává typickým příkladem instituce Liga Národů, protože s její pomocí evropské státy legitimizovaly násilnou tvorbu svých koloniálních impérií. Skrze mandát Ligy Národů získala Británie například kontrolu nad Palestinou (Burton a Ballantyne, 2012, s. 421). Na druhou stranu to byla právě Liga Národů, která umožnila vznik a působení takových institucí, které se stavěly kriticky k některým dopadům kolonialismu (Jerónimo, 2020). Na tento zdánlivý rozpor má Coxova teorie odpověď, protože považuje instituce mimo jiné za arény střetu mezi stávající a konkurenční historickou strukturou (Cox, 1981, s. 136-137). Dalším příkladem instituce je Mezinárodní Telekomunikační Unie, která byla první institucí vznikajícího globálního vládnutí (Buzan a Lawson, 2013). Pojem globální vládnutí zde interpretuji jako převahu zemí jádra nad zeměmi periferie. Buzan a Lawson tyto pojmy v článku používají. Dalšími příklady institucí, jejichž cílem bylo udržet status-quo výhodné pro evropské země byly mezistátní smlouvy o rozdělení kolonií. Berlínská konference, na které si Evropské země rozdělily sféry v Africe, sloužila jako prostředek legitimizace evropských anexí. Dále sem řadím různé ad-hoc organizace, vzniklé za účelem udržení a legitimizace kontroly nad zabranými teritorii. Příkladem je International African Association, založená belgickým králem Leopoldem II pro jím obsazené Kongo (Burton a Ballantyne, 2012, s. 288). Existence různorodých obchodních či těžebních společností, existence a fungování institucí udržujících v chodu kapitalistickou ekonomiku (například burzy). Dále sem řadím instituce vzniklé přímo na území kolonií za účelem udržení pořádku. Řadím sem i instituce, které nevznikly primárně za účelem udržování koloniálního systému, ale byly k němu využity. Zde narážíme na propojení se Saidovým orientalismem. Said totiž tvrdí, že k udržování orientalismu v obecném diskurzu sloužily zejména vzdělávací instituce. I ty tedy budu považovat za součást institucionální dimenze kolonialismu (Rizvi a Lingard, 2006, s. 294). Dále jakékoliv politicko-administrativní procesy uvedené do pohybu

zeměmi Západní Evropy, vedoucí k reorganizaci dobytých oblastí mimo Evropu. Například vytvoření Francouzské Západní Afriky roku 1904. Řadím sem i veškeré, jakkoliv rozsáhlé, institucionální změny, vedoucí k upevnění moci evropských impérií. Tedy například britský zisk protektorátu v Egyptě 1882 a jeho potvrzení roku 1914 (Burton, Ballantyne, 2012, s. 289).

Pro analytickou část práce je nejdůležitější myšlenkový rozměr historické struktury. Jedná se o rozměr, který analyzuji, protože je utvářen diskurzem. Saidův orientalismus považuji za vhodnou teorii pro popis diskurzu, který udržoval historickou strukturu kolonialismu. Nahlížím na něj tedy jako na myšlenkovou část historické struktury kolonialismu. V této části pojem orientalismus napřed vysvětlím, následně se pokusím obhájit jeho použití. Nakonec jeho použití v práci blíže specifikuji.

Jako první vysvětlím termíny Orient a Orientalismus. Samotný pojem „Orient“ je dle Saida sociální konstrukt Západu, vytvořený za účelem ovládnutí či alespoň marginalizace obyvatel oblastí, které byly tímto termínem označeny a jejich kultur. Skrze tento konstrukt se Západ formuje a obhajuje svou kulturní nadřazenost. Orientalismus lze chápat třemi způsoby. Zaprvé, jako multidisciplinární akademický obor zabývající se „Orientem“. Zadruhé jako na způsob myšlení založený na ontologických a epistemologických odlišnostech mezi „Orientem“ a „Západem“ (Occident). A zatřetí se jedná o západní styl ovládnutí, restrukturalizace a autority nad „Orientem“. Tyto tři způsoby nelze vnímat jako oddělené. Orientalismus byl minimálně během 19. a 20. století označován za akademický obor. Právě tento obor formoval diskurz, ve kterém Orient vykresloval především jako zaostalé a romantické prostředí, v protikladu k vyspělému a racionálnímu Západu. Udržování tohoto diskurzu bylo jedním z faktorů, které umožnily koloniální nadvládu Evropských zemí (Hiddleston, 2012, s. 83-91). (Za ty další považuji na základě Coxovy teorie technologickou vyspělost a institucionální uspořádání.) Bylo myšlenkovou složkou historické struktury.

Koncept je vhodný kvůli své šíři. Orientalismus mohu na základě Saida považovat za teorii zastřešující všechny diskurzy, které posilují ideu nadřazenosti Západu. Jedná se tedy o široký koncept, pod který je možné zahrnout řadu fenoménů. Na Orientalismus v práci nahlížím jako na soustavu myšlenek, názorů, klišé a poznatků o Východě⁸, která je propojena s řadou dalších myšlenek. Zejména pak s teoriemi o zpátečnictví či úpadku

---

⁸ Pojem Východ používá Said, v kontextu práce považuji za vhodnější spíše termín periferie.

Orientu ve srovnání se Západem, či různými teoriemi rasových nerovností (Said, 2008, s. 233). Jakoukoli reprezentaci nadřazeného postavení Západu tak mohu považovat za orientalismus. Dalším důvodem je variabilita. Na Orient totiž nahlíží různí Západní pozorovatelé různými způsoby. Pohled, kterým se na něj dívají Američané, je odlišný od pohledu Francouzů či Britů. Said pak zcela přiznaně na fenomén nahlíží jako na „dynamický proces vzájemného působení mezi jednotlivými autory a obecnějšími politickými otázkami formulovanými třemi velkými impérii – britským, francouzským a americkým, v jejichž intelektuálním a imaginativním rámci díla vznikala“ (Said, 2008, s. 25). Dále tvrdí, že nepojednává o vztahu Orient – Okcident, ale spíše o orientalizaci islámské kultury v Britském diskurzu. Jeho dílo (jak sám tvrdí) není univerzální, ale je zaměřené právě na Britskou imaginaci arabského světa. Na druhou stranu tvrdí, že orientalismus lze hledat v imaginaci kterékoli části světa, která je západem považována za nezápadní. Orient pomáhal Západ negativně definovat. Byl její protikladnou myšlenkou, osobností i zkušeností (Said, 2008, s. 11). Orientalismus není jednotná ucelená ideologie, či jasně definovaná množina výroků, (Said, 2008, s. 25) a proto z něj mohu vycházet, aniž bych jím byl omezován. Cílem je interpretovat československý diskurz ve vztahu ke kolonialismu. Orientalismus využívám jako ontologický rámec myšlenkové části historické struktury.

V případě myšlenkové součásti historické struktury rozlišuji, zda je *přítomná* nebo *reprezentovaná*. Pokud je v československém diskurzu přítomný orientalismus (tedy myšlenková kategorie sil), jedná se o jeho přímé užití, je přímou součástí diskurzu a není reprezentací diskurzu jiného. (Takový příklad uvádím v dalším odstavci.) Orientalismus je přímo součástí diskurzu Československých deníků. Jedná se zejména o takové způsoby reprezentací kolonií a jejich obyvatel, které je znázorňují jako divoké, barbarské, tajemné, naivní, necivilizované atp. *Přítomnost* orientalismu je oproti jeho *reprezentaci* velmi častá, a proto ji budu v práci věnovat větší pozornost.

Je-li *reprezentovaná*, pak ve frázích, kde se mluví o orientalistickém diskurzu v prostředí kolonialismu. Příkladem může být věta z článku příměří v Indii (1931): „... opustili ideologii supremace bílé rasy...“. Autor článku netvrdí o bílé rase, že je nadřazená. Tvrdí, že Britové se touto ideologií řídili a nyní ji opouští. Tedy reprezentuje jednu z ideových sil, na které stálo Britské koloniální impérium. *Reprezentace*

orientalismu bývá spojená především s diskurzem nesouhlasným s historickou strukturou, a tedy jeho kritikou.

Hledání reprezentací sil, o které se kolonialismus opírá je nedostačující. Mnohdy je v textech reprezentována samotná historická struktura, bez síly, která ji udržuje. Z tohoto důvodu jsem se rozhodl použít i druhou kategorizaci historické struktury. Jedná se o tři úrovně, na kterých ji lze rozeznat, bez ohledu na síly, které v ní působí, tedy bez ohledu na přítomnost či nepřítomnost jakékoli reprezentace sil v textu. Jedná se o sociální síly, zapojené do procesu produkce, formy státu a uspořádání systému. V historické struktuře se jedná o vzájemně se ovlivňující a dialekticky propojené sféry (Cox, 1981, s. 137-138). Nicméně po vhodné modifikaci slouží v této práci jako vodítka k hledání reprezentací historické struktury kolonialismu v textu.

Na základě tohoto schématu analyzuji diskurz paralelně se schématem materiál-myšlenky-instituce. Schéma jsem operacionalizoval na základě teorie i analyzovaných textů. Vytvořené kategorie jsem tedy definoval tak, aby bylo možné do nich zařadit ty reprezentace kolonialismu, které jsou v textu přítomné. Začlenění do určité úrovně nemusí být explicitní. Kromě toho se úrovně v řadě případů překrývají. Operacionalizace schématu vypadá následovně:

Sociální síly zapojené do procesu produkce jsou veškeré aktivity a struktury, reprezentované skrze svou ekonomickou stránku. Konkrétně se jedná o ekonomickou produkci, obchod, práci. Tuto úroveň rozšiřuji na reprezentaci každodenní praxe. Pokud je v textu reprezentována úroveň každodenní praxe, je kolonialismus reprezentován skrze bezprostřední osobní mezilidské vztahy. Tuto úroveň identifikuji mimo jiné jako reprezentaci společenských aktivit zástupců *jádra* koloniální struktury v koloniích. (Každodenní život obyvatel kolonií, reprezentace jejich aktivit: reprezentace aktivit zástupců centra i periferie.)

Reprezentacemi forem státu jsou v tomto případě politiky jednotlivých států vůči koloniím, stejně jako jejich vnitřní uspořádání. Reprezentace kolonialismu je v tomto případě spojená s přítomností a aktivitami státu. (Organizace státu, politika státu v koloniích, vnitřní uspořádání koloniálních impérií, vzdělávací systém... Nebo naopak aktivity původních obyvatel, reprezentované jako protistátní.)

Koloniální historická struktura je na úrovni systémové reprezentována především, jedná-li se o reprezentaci celosvětového nastavení společenského řádu. Případně generalizování určitých vlastností skupin obyvatel. Je-li kolonialismus reprezentován (ať už explicitně či nikoli) jako systém. (Jednání o koloniích jako artiklu, např. rozdělení území dle mezinárodních smluv, dělení lidstva na základě vyspělosti...)

Kolonialismus jsem definoval jako historickou strukturu. Kategorie sil jsou následující: Materiální síly jsou technologickou převahou centra (Evropy), institucionální síly jsou veškeré instituce upevňující a organizující nadvládu centra, a myšlenkovou kategorii sil jsem definoval Saidovým orientalismem jako „Soubor předsudků o Východě“. Úrovně analýzy jsem modifikoval: Systémová úroveň znamená reprezentaci kolonialismu jako celého systému (nebo v kontextu komunikace více států), státní úroveň vyjadřuje aktivity a politiku států (koloniálních impérií) a úroveň každodenní praxe se týká reprezentace každodenního života v koloniích.

Po zvolení tématu je dalším krokem vytvoření objektu výzkumu. (Tím rozumím operacionalizaci zvoleného problému do takové podoby, kterou je možné analyzovat.) Konkrétně takovým způsobem, aby bylo možné téma výzkumu propojit s analyzovanou sémiotickou složkou.

Kolonialismus definuji pomocí Coxovy historické struktury (vysvětleno ve 2. sekci). Tím z něj vytvářím multioborový objekt výzkumu, který lze analyzovat i skrze jeho sémiotickou složku. (Vedle toho je samozřejmě možné analyzovat úlohu institucí při udržování koloniálního řádu nebo použití materiální síly, případně dělat analýzy napříč jednotlivými kategoriemi sil, které jsou dialekticky propojené, a tedy často vzájemně splývají.) Se všemi kategoriemi sil souvisí sémiotický rozměr společenského řádu. Zatímco u materiálních sil vyžaduje hledání jejich sémiotického aspektu vyšší dávku kreativity⁹, instituce se bez rozsáhlého systému svých sémiotických prvků neobejdou. Stejně tak myšlenková kategorie sil musí být vyjádřena sémioticky aby mohla mít společenský dopad¹⁰. Použití konceptu historické struktury dává odpověď na otázku

---

⁹ Může se jednat o komunikaci v rámci armády, ale také například dokumenty související s nákupem zbraní.

¹⁰ Sémiotické rysy se v historické struktuře mohou vyskytovat ve více kategoriích jejich sil současně. Například sémiotické prvky zmiňovaného nákupu zbraní se týkají materiální složky, protože se jedná o zbraň, institucionální složky, kvůli instituci, která rozhoduje o jejich nákupu a stejně tak i myšlenkové, jde-li o důvod jejich nákupu. (Kterým by mělo být udržení stávající HS.)

„Reprezentacemi **čeho** se v práci zabývám?“ Namísto širokého pojmu „kolonialismus“ jej upřesňuji jako historickou strukturu.

1.3. Metoda textové analýzy: Rekontextualizace Theo van Leeuwen.

V předchozí sekci jsem představil sociální řád, jehož sémiotická složka je předmětem výzkumu. Zde vysvětluji metodu, pomocí které tuto složku analyzuji. U každého nástroje, který jsem zvolil k analýze zvolených textů současně vysvětluji jeho využití.

Diskurzivně sémiotická analýza je založena na van Leeuwenově přístupu k analýze reprezentace. Leeuwen představuje řadu kategorií, které jsou kompatibilní s Faircloughovým pojetím diskurzu jako způsobu reprezentace¹¹. (Autoři CDA jako van Leeuwen nebo N. Fairclough pracují převážně s anglickými texty. Van Leeuwen přiznává, že se zabývá analýzou reprezentace v rámci anglického jazyka. Vzhledem k tomu, že analyzuji české texty, mohou se některá pravidla odlišovat od těch, která lze aplikovat na texty anglické. Tento problém může představovat určité omezení kvality výsledků práce.) Van Leeuwen se zaměřuje na analýzu významu věty jako celku a nikoli jednotlivých částí. Řeší celkový vztah věty ke společenské realitě. Vychází při tom z Hallidayova přístupu k sémantice, který rozlišuje její dvojí funkci: Funkci ve struktuře a funkci ve společnosti. Funkce ve struktuře odkazuje k použití dané semiózy například v rámci jazykové struktury¹². Společenská funkce pak odkazuje k významovému použití dané semiózy v rámci společnosti (van Leeuwen, 2005, s. 75). Při analýze neberu na strukturní funkci ohled, není-li to nezbytně nutné, a posuzuji pouze funkci společenskou.

Van Leeuwen analyzuje texty podle toho, jak vykreslují a reprezentují společenské praktiky. Jeho přístup, je založený na myšlence, že porozumění slovům se odlišuje od aktivní žité zkušenosti, (přesněji, *empirické reality*¹³), o které slova jsou. Reprezentace sociální události (v textu) je tedy odlišná od události samotné. Jinými slovy, Van Leeuwen důsledně rozlišuje mezi společenskou praktikou a reprezentací společenské praktiky. Velmi zjednodušeně, vysvětluje hlavní myšlenku jako rozdíl mezi *dělat to a mluvit o tom*. Přičemž existuje mnoho možností, jak *o tom mluvit*, což znamená velkou pluralitu

---

¹¹ Viz 4. sekce

¹² Jedná se o oblast analýzy textu, která je zajímavá zejména pro lingvisty.

¹³ Viz 1. sekce

diskurzů. K analýze těchto diskurzů využívá Bernsteinův koncept rekontextualizace. Na rozdíl od Bernsteina (1981, 1986), který jej využívá k analýze diskurzu ve vzdělávání, používá Van Leeuwen koncept více volně. Spojuje jej s pojmem diskurz, který (dle vlastních slov) používá ve Foucaultově pojetí. Diskurz tedy van Leeuwen definuje jako *sociálně zkonstruovanou znalost určité společenské praktiky* vyvinuté ve specifických společenských kontextech, způsoby v těchto kontextech vhodnými, zatímco tyto kontexty jsou rozsáhlé (například nadnárodní korporace) nebo malé (například konkrétní rodiny), a více či méně institucionalizované (Van Leeuwen, 2008, s. 4.-6.).

Protože diskurzy jsou společenským poznáním, společensky specifickými způsoby porozumění společenským praktikám, mohou být, a jsou, používány jako zdroje pro reprezentování společenských praktik v textu. To znamená, že je možné dekonstruovat diskurzy z textu, který z nich čerpá. Diskurzy nezahrnují jen pole objektů, ale také definici legitimní perspektivy pro zprostředkovatele znalosti v daném kontextu. Nejen že reprezentují, co se děje, také to *vyhodnocují*, přiřítají tomu *důvody*, *ospravedlňují* to a tak dále. V mnoha textech jsou tyto aspekty reprezentace důležitější než samotná reprezentace společenské události (Van Leeuwen, 2008, s. 4.-6.).

1.3.1. Rekontextualizační řetězec:

Metoda analýzy textu použitá v této práci je analýza rekontextualizačních technik. Van Leeuwen používá pojmy *reprezentace* a *rekontextualizace* téměř jako synonym. (Van Leeuwen, 2008, s. 4.-6.). Budu tedy nadále užívat jen pojmu reprezentace, aby byl text kompatibilní.

Rekontextualizace nejen že činí rekontextualizované sociální praktiky více či méně explicitními, také je filtruje skrze praktiky, které s nimi souvisí. Postupy, kterými se toto děje jsou málokdy transparentní pro účastníky rekontextualizované praktiky a jsou obvykle zakořeněné v jejich obecném smyslu (*sense*), v jejich zvyklostech vzájemných styků. Při reprezentaci dochází k různým druhům transformací (Van Leeuwen, 2008, s. 12.-17.). Napřed představím základní druhy reprezentačních praktik, a poté zmíním zcela konkrétní typy nástrojů, které souvisí s výsledky práce. Názvy těchto nástrojů jsem přeložil do českého jazyka. Pro zvýšení přehlednosti práce jsem je označil *kurzívou*.

Theo van Leeuwen nabízí řadu nástrojů k analýze textu pro CDA. Tyto nástroje pomáhají určit společenský dopad určitého způsobu reprezentace určité události či jejího prvku. Pro analýzu československého diskurzu není nutné použít všechny. Použijí tedy jen některé z nich.

Zaměřuji se na následující dva hlavní způsoby reprezentace:

1) Sémiotický obsah textu:

Zaměřím-li se na obsah textu, zaměřuji se na způsoby reprezentací pomocí výběru konkrétních slov pro reprezentaci určitého prvku sociální události a jejich uspořádání. Zaměřím se také na výběr prvků, které reprezentovány byly a které naopak nikoli. Jedná se tedy o tyto způsoby reprezentací: *nahrzení*, *vypuštění*, *uspořádání*. Zaměřuji se tedy na to, které prvky společenské akce jsou v textu reprezentovány, jakými slovy, a které naopak chybí. Současně s tím se zaměřuji na uspořádání textu reprezentujícího určitou událost (van Leeuwen, 2008, 17-21).

Analýza textu vychází ze zvoleného teoretického přístupu – historické struktury. Tu jsem definoval v Historická struktura. (Konkrétně záleží například na reprezentaci materiální síly. V některých případech text obsahuje pouze reprezentaci síly institucionální nebo myšlenkové) A současně z obsahu textu. Předmětem zkoumání je tedy, jací aktéři, akce, či nástroje jsou reprezentovány a pomocí jakých pojmů (přesněji, jakými pojmy jsou *nahrzení*). Dále jakým způsobem jsou prvky sociálních praktik v textech *uspořádány*. (Například, hovoří-li autor o civilizaci a v témže odstavci začne reprezentovat technologický pokrok, je z *uspořádání* textu zřejmé, že tyto koncepty spojuje.) Doslova se tedy ptám: je v textu reprezentován prvek koloniální historické struktury? (Ať už se jedná o silovou kategorii nebo úroveň pozorování.) Pokud ne, úryvek textu dále ignoruji. Pokud ano, ptám se:

- a. Které prvky sociální události v textu jsou a které naopak chybí (jsou *vypuštěny*)? Jak jejich výběr ovlivňuje způsob reprezentace struktury v textu?
- b. Jakými konkrétními slovy jsou reprezentované prvky *nahrzeny*?
- c. Jak je text strukturován? Jak na základě struktury interpretovat reprezentaci struktury v textu? Jsou reprezentované prvky *přeskupeny*

způsobem, který ovlivňuje, jak jsou reprezentovány, či jak je reprezentována událost sama o sobě?

Výše uvedené otázky nemají předem určené pořadí. Výběr konkrétních slov při *nahrazování* prvků je stejně důležitý jako jejich *přeskupení* v textu a samotný výběr reprezentovaných prvků. Na všechny tři otázky se zaměřuji současně při čtení textu. Cílem je propojit slova, kterými jsou prvky sociálních událostí nahrazeny, s jejich společenským kontextem. Rozpoznání určitého *nahrazení* má smysl, až je-li spojeno s určitým diskurzem. Jde o to, co chtěl autor říci, když nahradil určitý prvek daným slovem.

2) Legitimizaci:

Jazyk považuje Theo van Leeuwen za nástroj k udržení určitého mocenského systému (v tomto případě historické struktury) pomocí jeho legitimizace. Rozlišuje čtyři hlavní způsoby legitimizace určitého systému (nebo akcí s ním spojených) (Van Leeuwen, 2008, s. 105).

1) *Autorizace*: protože to řekla (určitá) osoba nebo instituce.

Jedná se o legitimizaci pomocí autority. Dále rozlišuje mezi:

- *osobní autoritou*, kdy se jedná o autoritu osoby spojenou s pozicí v rámci určité instituce. V tomto případě do ní zahrnuji především politiky, úředníky či vysoce postavené příslušníky ozbrojených sil. V práci do tohoto typu autorizace řadím také konkrétně jmenované instituce. (např. Britská vláda)
- *Expertní autoritou*: V tomto případě je autorita určité osoby vyjádřena skrze jeho znalosti, spíše než postavení. Operacionalizují ji na vědce, znalce, profesory, cestovatele, novináře, osoby se „zkušeností“. Také sem řadím konkrétně jmenované instituce, jejichž autorita souvisí s jejich „expertním zaměřením“. Tedy například konkrétní muzea.
- *Role-model*: Van Leeuwen tuto kategorii zmiňuje v souvislosti s populárními osobami současné populární kultury. Já ji operacionalizují

na autoritu významných osobností té doby, nebo těch osobností, které za významné být považovány mohly.

- *Neosobní autorita*: Vyjádření legitimizace skrze autoritu úřadů, institucí, zákonů či práva. Nejedná se ale o jmenování konkrétní autority. Dělá se to proto, že je to ve vyhlášce. Autor neřeší, kdo vyhlášku vydal.
- *Autorita tradice*: Legitimizace události je spojená především s pojmy jako „zvyk“, „tradice“, „praxe“, „běžné“. Je to správné, protože se to tak dělalo vždy.
- *Autorita pohodlí*: Činnost je legitimizována argumentem „protože to tak dělá každý“ a jeho variantami (Van Leeuwen, 2008, s. 107-109).

2) *Morální zhodnocení*: protože je to správné/dobré.

Morální legitimace je založená na určitých hodnotách. V některých případech je vyjádřena zcela jednoznačně slovy „dobrý“ nebo „špatný“, v jiných je spojena s určitými diskurzy.

- *Hodnocení*: Jedná se o hodnocení určité akce nebo jejího prvku pomocí přídavného jména (nebo zájmena). Nicméně, nejde jen o pojmy z nichž je na první pohled hodnocení patrné. Často jde o pojmy, které mají určitý hodnotící význam jen v rámci určitého kontextu a diskurzu. Souvisejícím konceptem je *naturalizace*, pomocí které autor vyjadřuje, že určitá akce nebo její prvek je *normální*.
- *Abstrakce*: Jedná se o proces, kdy je z určité aktivity vyjmuta jen ta část, která určitým, zpravidla autorovi vyhovujícím, způsobem zapadá do určitého diskurzu. Tento druh legitimizace považují za související s *vypuštěním*, protože zvýrazním-li jen určitou část aktivity, musím ty ostatní *vypustit*. Van Leeuwen vysvětluje abstrakci na příkladu reprezentace prvního školního dne, kdy je tato sociální událost reprezentována jako moment, kdy se dítě osamostatňuje. Vedle toho s touto událostí souvisí řada dalších fenoménů, které jsou z reprezentace *vypuštěny*.

- *Analogie*: Vykonávání určité aktivity určitým způsobem je správné, protože vykonávání aktivity, reprezentované jako analogické, je správné také (Van Leeuwen, 2008, s. 109-112).

3) *Racionalizace*: protože je to výhodné.

V zásadě se jedná o

- *Instrumentální*: V zásadě se jedná o vyjádření účelu. Tedy argument: „Aktér provádí (určitou) aktivitu (určitým) způsobem, aby dosáhl určitého (konkrétního) cíle. Dosahování takových cílů je zpravidla spojeno s jejich výhodností v rámci určitého diskurzu. Zpravidla se jedná o vyjádření co nejkonkrétnějších cílů.
- *Teoretická*: Jedná se o *racionalizaci* spojenou s konceptem *naturalizace*. Ovšem zatímco *naturalizace* říká, že je něco správné, protože je to přirozené, *teoretická racionalizace* zcela konkrétně říká, co je přirozené. Určitá aktivita je legitimizována tím, že pomáhá udržovat řád, který je považován v daném diskurzu za přirozený. Van Leeuwenův příklad: „Přechod je nezbytná fáze ve zkušenosti malých dětí“ (Van Leeuwen, 2008, s. 113-117). Na rozdíl od *autority tradicí* se nejedná o argument, že se má určitá aktivita provádět určitým způsobem, „protože se to tak dělá“, ale protože „je to výhodné právě proto, že se to tak dělá“.

4) *Mythopoesis*: protože se to v určitém příběhu projeví (ne)výhodnost.

Legitimizace vyjádřená pomocí určitého příběhu/narativu. V práci ji operacionalizují jako vyprávění určitého příběhu, který lze interpretovat jako analogický s existencí kolonialismu a s ním spojenými praktikami. Van Leeuwen vysvětluje své kategorie v souvislosti s reprezentací prvního dne ve škole. Předpokládám, že způsoby, jakými lze reprezentovat kolonialismus jsou odlišné.

- *Morální příběhy*: Protagonisté těchto příběhů jsou odměněni za to, že se chovají podle určitých společenských očekávání.
- *Varovné příběhy*: Příběhy, které říkají, co se stane tomu, kdo neplní určitá společenská očekávání (Van Leeuwen, 2008, s. 117-119).

Cílem analýzy je tedy interpretovat způsob jakým byly jednotlivé prvky akcí souvisejících s definovanou historickou strukturou reprezentovány a jak byly legitimizovány. Analýza je kvalitativní. Nejde tedy o četnost využití jednotlivých reprezentačních technik. Tento výčet slouží především jako pomůcka pro jejich hledání v rámci textů a jejich detailnější rozeznávání.

Představené způsoby reprezentace se mohou vzájemně překrývat a doplňovat. Nebudu identifikovat veškeré reprezentační techniky, které v textu najdu. Zaměřím se jen na ty, které mohu interpretovat jako souhlasné s definovanou historickou strukturou, a na ty, které mohu interpretovat jako nesouhlasné. Způsoby reprezentace nesouhlasné s historickou strukturou mohu považovat za vůči ní konkurenční kolektivní obrazy. (Viz 2. sekce.) Nicméně, v práci se tímto pojetím nezabývám, protože cílem není analýza kauzálního vztahu sémiotických prvků na realitu.

1.4. Vzájemné propojení teoreticko-metodologických konceptů

V předchozích sekcích jsem představil hlavní teoreticko-metodologické koncepty. Nyní je cílem obhájit jejich vzájemnou kompatibilitu, každého s každým. Van Leeuwenovu metodu analýzy textu s Faircloughovou CDA, Faircloughovu CDA s Coxovou historickou strukturou a Van Leeuwenův přístup k analýze textu s Coxovým konceptem (respektive myšlenkovou kategorií sil, a tedy v tomto případě Saidovým orientalismem).

1.4.1. Van Leeuwen a Fairclough

První argument se týká teorie gramatiky. Jak Fairclough (2003, s. 227) tak van Leeuwen vychází z Hallidayova (Halliday 1978, 1994) přístupu k teorii jazyka. Pro kontext práce si lze vystačit jen se stručným představením Hallidayovy teorie gramatiky na základě děl Fairclough a van Leeuwen. Van Leeuwen odkazuje na Hallidayovo rozlišení dvou funkcí sémantiky. Sémantika má jednak funkci strukturální, kdy je součástí struktury určitého jazyka. Spolu s tím má také funkci společenskou, která odkazuje k významovému použití dané semiózy v rámci společnosti (van Leeuwen 2005, s. 75). Fairclough přímo označuje Hallidayův přístup za hlavní lingvistické pozadí své práce, přičemž také odkazuje k Systémově-Funkcionální lingvistice, spojené právě s Halliday, která klade důraz na společenský význam textu (Fairclough 2003, s. 227). Dále odkazuje na Hallidayovo rozlišení tří společenských funkcí jazyka a modifikuje jej. Zatímco Halliday (Halliday 1978, 1994) rozlišuje následující funkce věty: „ideational“, „interpersonal“ a „textual“, Fairclough rozlišuje akci, reprezentaci a identifikaci. Reprezenční funkce semiózy je ve Faircloughově pojetí shodná s Hallidayovou „ideational“. Zbylé se od Hallidayova konceptu odlišují (Fairclough 2003 s. 26-28), avšak pro práci, která je zaměřená právě na analýzu reprezentace nejsou podstatné.

Právě způsob, kterým přistupuje Fairclough (a tedy i Halliday) k analýze reprezentace se shoduje s přístupem van Leeuwen. Oba vychází z díla Bernsteina. Fairclough (Fairclough, 2003, s. 33) odkazující se právě na Bernsteina (1990) označuje rekontextualizaci za koncept, který vznikl v sociologii vzdělávání, nicméně může být operacionalizován do diskurzivní a textové analýzy. Na s. 139 (tamtéž) z Bernsteina

vychází při popisu reprezentace jako rekontextualizace. Stejným způsobem odkazuje na Bernsteina (1981, 1986) i van Leeuwen, který taktéž odkazuje na původ rekontextualizace v sociologii vzdělávání. Současně přiznává, že tento koncept používá volněji. (Van Leeuwen, 2008 s. 6) Jedná se o přístup, kdy je sociální událost rekontextualizována (viz 3. sekce). Práce je analýzou reprezentace (a tedy rekontextualizace) a proto považují použití van Leeuwenových metod za vhodné.

Třetím a nejviditelnějším argumentem je Faircloughovo přímé odkazování na van Leeuwen při jeho popisu analýzy reprezentace. Při představení vlastních rekontextualizačních principů zmiňuje, že van Leeuwen (1993) představil podobné. (Fairclough, 2003, s. 140) Na van Leeuwena (1995) odkazuje také při svém popisu analýzy reprezentace sociálního procesu (s. 141 tamtéž). A ačkoliv v popisu analýzy reprezentace sociálních aktérů uvádí přímo Fairclough několik kategorií, odkazuje opět na dílo van Leeuwen (1996), které nabízí těchto kategorií mnohem více. (s. 145 tamtéž).

Návrh na analýzu reprezentace předkládá Fairclough v (Fairclough, 2003, s. 139), kde uvádí omezený počet kategorií. Tyto kategorie se v zásadě shodují s kategoriemi, které představil van Leeuwen (Van Leeuwen, 2008) s tím rozdílem, že van Leeuwenův výčet je mnohem větší.

1.4.2. Fairclough a Cox

Faircloughova CDA sama o sobě vyžaduje analýzu sociálního řádu. Jedná se totiž o analýzu dialektického vztahu mezi sociálním řádem a jeho sémiotickou složkou. Vedle představení textové analýzy jsem tedy definoval i společenský řád. Tato definice stojí na konceptu Coxovy historické struktury. Oba autoři hovoří o struktuře¹⁴ i funkcích (Cox, 1981, 135-137). Fairclough považuje sociální řád za výsledek konkrétních sociálních praktik. Zmiňuje také operacionalizaci diskurzu, jejíž podstatou je sledování podmínek za kterých je určitý diskurz implementován do praxe. Jedním z jevů, který lze za takovou operacionalizaci považovat je změna materiální reality na základě diskurzu. Dále hovoří o tom, že každá sociální událost má svou sémiotickou a nesémiotickou složku. V případě nesémiotické složky se jedná o úlohu organizací, institucí, konkrétních lidí, materiálních objektů, nástrojů a technologií (Fairclough, 2010b, s. 77). To koresponduje s Coxovou

---

¹⁴ Fairclough používá termín sociální řád.

(1981, s. 135-137) historickou strukturou a jejími třemi kategoriemi sil¹⁵. Nutnost existence materiálního světa pro smysluplné fungování sémiotických jevů vysvětlují také v Ontologie a epistemologie. Obecně, Fairclough zmiňuje materiální rozměr společenské reality na mnoha místech a Coxova teorie tento přístup vhodně rámuje.

Myšlenková kategorie sil je ve Faircloughově rámování zahrnuta do konceptu ideologie. Ideologie jsou reprezentace aspektů sociálního světa, které se podílí na tvorbě a udržování mocenských vztahů, nadřazenosti a vykořisťování. (Fairclough, 2003, s. 9) Jelikož se jedná o reprezentaci aspektů sociálního světa (tedy jak Van Leeuwenovských sociálních událostí, tak Coxovy historické struktury,) rozhodl jsem se práci postavit na následujícím předpokladu:

Diskurz (jako nepočitatelné podstatné jméno) považuji za shodné s Coxovým konceptem myšlenkové kategorie sil. Myšlenková kategorie sil pak udržuje historickou strukturu při životě pomocí systému reprezentací (a tedy počitatelných diskurzů). Oba typy myšlenek, mezi nimiž Cox rozlišuje jsou drženy při životě pomocí takového systému reprezentací. Jako příklad uvedu Coxův původní text. Vezmu-li v potaz intersubjektivní význam vestfálského systému jako myšlenky sdílené napříč všemi aktéry. Tedy myšlenky, že svět se skládá ze suverénních států (Cox, 1981, s. 136). Tato myšlenka byla (v mé interpretaci Coxovy teorie) udržována při životě pomocí reprezentací sociálních praktik jako založení státu (oslavy nezávislosti). Ve vzdělávacích systémech je myšlenka takového světa opakovaně reprezentována (sémioticky) politickými mapami v atlasech i texty v učebnicích.

Instituce vidí Fairclough jako nositele různých „ideologicky-diskurzivních formací“, spojených s různými skupinami v rámci instituce. Každá ideologicky-diskurzivní formace je „řečová komunita“, používající určitý diskurz (Fairclough, 2010b, s. 30). Tento koncept považuji za kompatibilní s Coxovým konceptem institucí, kdy se jedná o arény střetu mezi stávající a konkurenční historickou strukturou (Cox, 1981, s. 136-137). Střet různých historických struktur v rámci jedné instituce interpretuji ve Faircloughově pojetí jako střet různých „řečových komunit.“

---

¹⁵ Rozdíl je v přístupu k úloze jednotlivce. Zatímco Fairclough zmiňuje mimo jiné úlohu individuálních jedinců při společenské události, Cox hovoří jen o kategoriích sil, jimiž mohou nicméně jedinci operovat.

1.4.3. Cox a van Leeuwen

Zde obhajuji propojení van Leeuwena s mojí aplikací Coxovy teorie.

Obhajoba je založená primárně na Coxově (1981, s. 135-137) myšlenkové části historické struktury, kterou jsem nahradil Saidovým Orientalismem. Způsob, jakým Orientalismus vzniká jsou v zásadě praktiky tvorby textů, které formovaly Orient a pohled Západu na něj. (Said, 2008, s. 54-55) Van Leeuwenovými slovy by se jednalo o rekontextualizaci prostor jejich *nahrazením* pojmem Orient. O podobných praktikách hovoří i van Leeuwen, když tvrdí, že semióza má společenskou funkci (van Leeuwen 2005, s. 75). Said je navíc s Fairclough i van Leeuwen propojen přes Hallidayův přístup k jazyku v kontextu mocenských vztahů. Halliday (1978) tvrdí, že každodenní tvorbou významů lidé utváří sociální strukturu, v rámci které si potvrzují své role, vytváří sdílené systémy hodnot a znalostí (Fairclough, 2010b, s. 38). To odpovídá Saidově přístupu k orientalismu jako systému hodnot a znalostí.

1.5. Výběr dat: Denní tisk vládních stran.

Výběr dat k analýze a jeho obhajoba je stejně důležitou součástí práce jako volba způsobu analýzy textu nebo rozbor společenského řádu. Proto mu věnuji samostatnou sekci.

Předmětem analýzy jsou články z deníků dvou československých politických stran. Tyto strany měly společné především „členství“ v tzv. Pětce. Ta byla původně neformálním (později institucionalizovaným) uskupením předsedů stran tzv. celonárodní československé koalice. Jeho smyslem bylo zajistit hlasovací disciplínu v parlamentu, a předejít tak dalším vládním krizím, podobným té z roku 1920. Deklarovaným smyslem Pětky bylo udržení československé demokracie a na jejím vzniku se podílely klíčové osobnosti vzniku První republiky (Kárník 2000, str. 139-142). Pro účel práce ji chápu jako institucionální nástroj¹⁶ k udržení Československa v té historické struktuře, ve které vzniklo. Cox tuto strukturu charakterizuje britskou hegemonií, já k ní přidávám paralelní koloniální strukturu. Vzájemně se tyto struktury nevyklučují, ale naopak doplňují.

Všechny vybrané strany byly současně po většinu let 1922-1933 stranami, o které se opíraly Československé vlády. Pakliže vládními stranami nebyly, byly alespoň loajální opozicí. Tedy opozicí, která souhlasila se stávajícím uspořádáním státu. Opozici neloajální tvořili vedle stran zastupujících národnostní menšiny především komunisté. Jednalo se v jejich případě o tzv. ideologickou opozici (Balík et al. 2003, str. 58-61). Její činnost považuji za oslabování myšlenkové kategorie sil, které držely Československý stát v jeho podobě. Z tohoto důvodu ji nezahrnuji do analýzy.

Pro tisk První republiky byla charakteristická jeho propojenost s politickými stranami. Každá politická strana měla zcela přiznaně svůj tisk. Účelem těchto periodik bylo „dirigovat názorové roviny svých stoupenců, stejně jako agitovat o získání stoupenců nových“ (Kárník, 2000, s. 327). Očekávám tedy, že diskurz těchto periodik se shodoval jak s diskurzem těchto stran, tak s diskurzem svého čtenářstva. Z tohoto důvodu jsem si zvolil k analýze stranický tisk dvou státotvorných politických stran: Za Republikánskou stranu československého venkova deník Venkov a za Národní demokracii deník Národní listy.

---

¹⁶ Podpořený o myšlenkovou kategorii sil v podobě udržení demokracie.

Prvním analyzovaným deníkem je Venkov. Jednalo se o denní tisk Republikánské strany československého venkova (později strany venkovského a maloroľnického lidu). Dále jen Agrárníci. K analýze jsem jej zvolil jako tisk nejdůležitější vládní politické strany Československa (Kárník, 2000, s. 329).

Druhým je tisk Národních demokratů Národní listy, a to kvůli jejich oblibě mezi československou elitou (Kárník, 2000, s. 27-328). Očekávám tedy, že diskurz tohoto tisku se shodoval s diskurzem československých politických a hospodářských elit.

V práci analyzuji výtisky z let 1922-1933. Toto časové ohraničení je v případě spodní hranice spíše symbolické. Roku 1922 byl otevřen Orientální ústav Akademie věd (Orientální ústav). Vedle toho se už tou dobou plně etablovala tzv. Pětka. Horní hranici jsem definoval nástupem nacismu k moci. Tím totiž začal vznikat v blízkosti Československa režim ohrožující stávající historickou strukturu. Jeho přítomnost tak mohla ovlivnit diskurz v analyzovaných denících.

Konkrétní články a úryvky jsem vybíral na základě dvou dalších podmínek. Zaprvé, obsahovaly na základě výzkumného cíle práce, reprezentaci koloniální historické struktury. Zadruhé, musely být napsány československým autorem nebo být psané pro československé čtenáře. Vyjmul jsem tedy rozhovory se zahraničními osobnostmi a jejich vyjádření přeložená do českého jazyka. Mohlo by se totiž jednat o diskurz charakteristický pro jejich země a nikoli Československo.

I přes výše uvedené podmínky a omezení je výsledný korpus textů ke kvalitativní analýze velmi široký. Postup při vyhledávání textů byl následující: Do databáze Moravské zemské knihovny v Brně jsem postupně zadával následující klíčová slova: *Kolonie, koloniální, civilisovaný*¹⁷, *civilisace, domorodci, Afrika, Indie, Orient, orientální*. Během čtení článků, kde se tato slova vyskytují a současně jsou tyto články celé tematicky zaměřené na reprezentaci kolonialismu (tedy ignoroval jsem například články o Británii, ve kterých je pouze dvěma větami zmíněno, že Británie je koloniální říší), jsem zjistil, že tyto články lze rozdělit do několika hlavních kategorií: Cestopisná vyprávění a život v koloniích, Zpravodajské články o politické situaci související s kolonialismem, Články o koloniálních výstavách. Konkrétní texty, které zapadají do výše uvedených kritérií pak vybírám náhodně. Je-li to možné, upřednostňuji text od autora, kterého jsem zatím neanalyzoval před tím, jehož jiný článek jsem již analyzoval.

---

¹⁷ Prvorepublikový tisk používal mj. pojem *civilisace*, nikoli *civilizace*.

1.6. Shrnutí metodologické kapitoly: Postup při analýze.

Cílem této sekce je na základě výše popsaných konceptů popsat, jak budu postupovat při analýze textu. Fáze, které analýze textu předchází jsem vysvětlil už v podsekcí 1.1.2. Tam jsem popsal volbu tématu a jeho transformaci v objekt výzkumu. Ve 2. sekci jsem podrobně vysvětlil uspořádání společenského řádu, historickou strukturu. První krok druhé fáze Faircloughova postupu, vztah mezi analyzovanými texty a realitou, jsem popsal ještě v 1. sekci. Druhý krok druhé fáze, výběr textů, jsem vysvětlil v 5. sekci. Nyní se dostávám k třetímu kroku druhé fáze, což je analýza textů. Nástroje této analýzy představuji ve 3. sekci. Do analýzy textů jsem zahrnul také třetí a čtvrtou fázi. Třetí fázi jsem modifikoval na zařazování československých způsobů reprezentací do existujících diskurzů. Čtvrtou na vyhledávání diskurzů nesouhlasných s koloniální historickou strukturou. Postup je následující:

1) Volba textu:

Na základě kritérií v 5. sekci si zvolím text k analýze. Vybírám texty jejichž hlavním tématem je reprezentace kolonialismu. Vynechávám texty, které nereprezentují koloniální historickou strukturu té doby. (Například texty o rasismu v USA. Nebo texty týkající se například Japonska, které je sice „Orientem“, ale není součástí koloniální struktury.) Texty vyhledávám pomocí klíčových slov ve vyhledávači v online archivu Moravské zemské knihovny v Brně (Moravská zemská knihovna v Brně).

2) Vyhledávání reprezentací kolonialismu.

Text přečtu a během čtení vyhledávám reprezentace kolonialismu na základě spojení s definovanými kategoriemi sil historické struktury. Tedy: používání násilí, reprezentaci institucí a jejich aktivit a reprezentaci nebo přítomnost diskurzů. Při vyhledávání reprezentací nepoužívám kódovací schéma ve smyslu taxativního výčtu slov. Jde o význam, nikoli konkrétní pojmy. Takové kódovací schéma by bylo omezující.

Každá z těchto sil nebo úrovní musí být reprezentována v kontextu kolonialismu. (Tedy například, je-li zmíněna Francie zabývám se touto reprezentací jen pokud je spojena s kolonialismem, ačkoliv byla koloniálním impériem sama o sobě.)

3) Prostředky van Leeuwen analyzují jednotlivé reprezentace.

Pomocí prostředků textové analýzy vyhledávám způsoby reprezentací definované ve 3. sekci. Zaměřuji se na to, jakými pojmy jsou *nahrizeni* společenští aktéři a jejich aktivity, co vyplývá z *uspořádání* textu a jaké způsoby reprezentací utváří *opakování*. Současně s tím vyhledávám *legitimizace*.

4) Na nalezené způsoby reprezentací (tedy diskurzy) se zaměřím z hlediska kategorií sil a úrovní historické struktury.

Toto zaměření pomůže nalezené reprezentace lépe specifikovat.

5) Uvedu nalezené reprezentace do kontextu reprezentací nalezených v ostatních textech.

Tento krok souvisí s Faircloughovou 3. fází, v rámci které je cílem zjistit, zda je daný problém součástí společenského řádu. Koncept „společenského řádu“ nahrazuji konceptem „existujících koloniálních diskurzů“. V rámci pátého kroku tedy provedu analýzu přítomnosti hlavních koloniálních diskurzů v diskurzu československém. Bude se jednat o diskurzy udržující koloniální historickou strukturu. Podle nich budu třídit nalezené diskurzy do kategorií a případně vytvářet na základě nalezených diskurzů kategorie nové. Do těchto kategorií je rozčleněná celá kapitola výsledků.

6) Vyhledám reprezentace nesouhlasné s koloniální historickou strukturou.

To souvisí s Faircloughovou čtvrtou fází, jejímž smyslem je hledání opozičního diskurzu k diskurzu stávajícímu. Zde rozeberu zejména diskurzy, které jsou nesouhlasné s koloniální historickou strukturou a vymezím jejich limity. Tomu věnuji ve výsledcích samostatnou sekci. Zde využiji členění historické struktury podle úrovně analýzy. Některé texty totiž vytváří diskurz nesouhlasný s kolonialismem například jen na reprezentaci jeho státní úrovně. Na úrovni systémové vytváří reprezentace souhlasné.

Pro ilustraci ještě vkládám obecnou/vzorovou frázi k rozboru:

Síla určité kategorie byla použita v rámci **určité úrovně** k udržení (či oslabení) *historické struktury*.

Analyzované věty nicméně nemusí zcela zapadat do této věty vzorové. Některé fráze nerepresentují explicitně určitou kategorii sil, u jiných zase není jasná úroveň, ve které historickou strukturu reprezentují. Jednotlivé kategorie sil ani úrovně analýzy se vzájemně nevylučují. (Ani nemohou, jsou-li propojené dialekticky.)

2. Výsledky:

Zde představím způsoby reprezentací přítomné v československém koloniálním diskurzu. Každý z textů obsahuje způsobů reprezentací (tedy diskurzů) zpravidla několik, a ty jsou vzájemně propojené. Při uspořádávání výsledků je problematická právě tato propojenost. Není možné představit jeden diskurz bez jeho souvislosti s těmi, které doplňují jeho význam a jsou propojené s jeho *reprezentacemi* či *legitimizacemi*.

Výrazem československý koloniální diskurz mám na mysli soustavu způsobů reprezentace koloniálního systému v Československém prostředí. Tento diskurz je charakteristický dvěma hlavními, dílčími diskurzy, vzájemně propojenými. Nazval jsem je „diskurz nadřazenosti“ a „diskurz organizace“. Oba se vzájemně doplňují, legitimizují. V diskurzu nadřazenosti spatřuji výrazné prvky Saidova Orientalismu (byť testování na jeho přítomnost není předmětem práce). Diskurz organizace naproti tomu souvisí s institucionální silou kolonialismu. Reprezentuje způsob, jakým byl koloniální systém spravován, od úrovně systémové po úroveň každodenní praxe. Ačkoliv se nabízí souvislost s kategoriemi sil historické struktury, identifikace obou diskurzů vychází z analýzy textů a nikoli z teorie. Oba diskurzy jsou identifikovatelné skrze obsah textu (tedy *nahrazení, uspořádání, opakování a vypuštění*). A oba jsou *legitimizovány*. Nicméně, u diskurzu nadřazenosti hraje obsah textu větší roli než u diskurzu organizace. Cílem je představit koloniální diskurz jako celek, napříč analyzovanými články.

Napřed představím diskurz nadřazenosti. Představím postupně jeho dvě dílčí části, a to rasismus a kulturní nadřazenost.

Diskurz nadřazenosti představím jako první. Představím jeho jednotlivé dílčí diskurzy, které uvedu do kontextu s diskurzem organizace. Každý z dílčích diskurzů představuji následovně: Napřed jej stručně představím a popíšu použití nástrojů textové analýzy, kterými je v semióze rozeznatelný. Dále jej uvedu do kontextu ostatních diskurzů.

2.1. Diskurz nadřazenosti

2.1.1. Rasismus:

Rasismus definuji následovně: Taková reprezentace zástupců *centra* a *periferie*, která jim přiřazuje rozdílné vlastnosti v souvislosti s explicitním vyjádřením jejich barvy pleti.¹⁸ K jeho rozeznání tedy není dostačující jen *nahrazení*, je zapotřebí použít i *opakování* a *hodnocení*. Hledání rasistických *nahrazení* reprezentuje pouze barvu pleti, ale nikoli sociální kontext. Ten je na první pohled rozeznatelný až *hodnoceními*. V kontextu celých konkrétních textů je *opakováním* spojen s některými jinými koncepty, zejména kulturní nadřazeností. (Více na konci této kapitoly.)

Nahrazení zástupců *periferie* pojmy jako „černocho“ a zástupců jádra pojmy jako „bělocho“ sice reprezentuje jejich odlišnost, sama o sobě už ne s ní spojené vlastnosti. Tato *nahrazení* jsou v diskurzu naprosto běžná, a lze se s nimi setkat i bez dalších reprezentačních prostředků. Tato *nahrazení* nejsou v každém textu přímo spojena s negativními vlastnostmi. Například zde, u líčení „cestovatelských zážitků“ nebo popisu života v periferiích:

„Jen, že tuto valutu přijímají jen domorodci, běloši, kteří však zřídka kdy zakotví u ostrova, o podobné poklady nestojí.“ (Kamenná valuta jihomořských ostrovanů, 1932)

Text dále nevyjadřuje *hodnocení* „bělochů“ ani jejich reprezentaci *neopakuje*. Nebo zde, jsou sice rasy jmenovány, ale opět bez *přidání* vlastností nebo *opakování* v jiném kontextu:

„...Je to choroba, podobná vzteklosti, která v Indii zachvacuje domorodce, nikdy však bělocha.“ (Slon běžící amokem, 1930).

---

¹⁸ Výrazy „Afričané“ a „Evropané“ za rasistické nepovažuji.

„Vrcholem slavnosti jsou veliká procesí k řece. Je to jakási přehlídka všech ras a všech náboženských vyznání v Indii.“ (tamtéž).

Nahrazování na základě rasy je tedy běžné, i jedná-li se o „bělochy“. Další příklad zde:

„Od té doby, co francouzské úřady vyplatily výkupné za zajatce, bandy loupežníků ohrožují kraj, aby polapili bělochy.“ (Nová povstalecká hnutí v severní Africe, 1929)

Při líčení „běžného života“ (tedy úrovně praxe) je zařazeno i nerovné postavení zástupců *centra a periferie*:

„Ovšem, že každý běloch musí mít svého osobního sluhu, buď Araba nebo Swahila, ale zase ušetří na šatstvu, ježto ponejvíce se tu nosí Khakhi.“ (Tshilibe, 1927).

Rasové *rozlišení* je v čs. diskurzu samozřejmostí. (A to i v případě „bělochů“.) Případně v celém článku Napříč Afrikou v deníku Venkov od V. Mussika, zaměřím-li se na reprezentované subjekty, autor *nahrazuje* původní obyvatele. Používá k tomu výrazy jako „černoši“. Evropany pak *nahrazuje* pojmem „bílí“ (Mussik, 1929)

V témže článku je reprezentována souvislost mezi „rasou“ a „mentalitou“ způsobem, který *legitimizuje* násilí *instrumentální racionalizací*:

„Němci nás bili, ale platili dobře: Němci byli lepší, říkají černoši. Taková je mentalita negra“ (Mussik, 1929)

Dalším příkladem je reprezentace zemí na základě barvy kůže jejich obyvatel:

„V „černé pevnině“ nestačí jen hospodářské hodnoty sledovat, ...“ (Želízko, 1929a).

Pokud se v kontextu rasismu zaměřím po nalezení *nahrazení* také na *hodnocení*, jsou zástupci periferie *hodnocení* zpravidla negativními výrazy. V takových případech je rasismus zcela explicitní. Vyjadřuje jak *rozlišení* na základě barvy pleti, tak související

přiřazení negativních vlastností. *Hodnocení* je vyjádřeno přídavným jménem, spojeným s příslušným *nahrazením*. Příklad:

„[Míšenci] jsou toho nejhlubšího zrna“ (zde současně srovnávání s „bělochy“): **„...a jejich celková inteligence jest jako u jedenáctiletého dítěte bílého. Míšenci, ti jsou líní, nespolehliví v práci, ač jejich ženy často vynikají krásou.“** (Qumbu, 1926)

Pozitivní *hodnocení* je pak spojováno se zásluhami koloniální struktury. Například zde, v článku o koloniální výstavě v Marseilli:

„I černé a hnědé holčičky mají tu zajímavé ukázky své práce.“ (Hrdinová, 1922),

je tato věta uvedena v kontextu francouzského vzdělávacího systému v koloniích.

Nebo jsou aktivity „nebíých“ spojovány s potížemi:

„V boji poražení [Afričané] nezašli, nýbrž zůstali vedle bělochů s vitalitou, která dnes jihoafrické Unii způsobuje mnohou nesnáz.“ (Želízko, 1929b)

Rasismus jsem našel *legitimizovaný* v článku „Pomsta černochova“, kde je *legitimizován role-model autoritou* na základě Othela, kde Shakespeare

„chtěje zosobnití nejvyšší vypětí zuřivé nepřičetné vášně“ tím, že udělal ze svého hrdiny Černochova.“ (Pomsta černochova, 1929)

Následuje článek o člověku periferie (*nahrazeném* pojmem „černoch“), který povraždil svojí rodinu.

Uvedu ještě příklad *reprezentace* rasismu (tedy nikoliv jeho *přítomnosti*):

„...Angličané se tak snadno nemísí s barevnými plemy, ježto v nich je spíše zakořeněn odpor ke všemu, co není bílé pleti.“ (Qumbu, 1926).

Zde autor *reprezentuje* rasismus Angličanů. (Nicméně zaměřím-li se na celý článek, rasismus je v něm i *přítomný*.)

Rasismus je spojován s diskurzem organizace různými způsoby. Tady například je diskurz organizace *legitimizován* rasismem.

„Tato situace musí poděsiti každého politika, vůbec každého, kdo má blaho Jižní Afriky na zřeteli. Jest obava konkurence černochoů a konečného zániku bílého plemene. Za tímto účelem, alespoň k oddálení, připravují se nyní zákony zabraňující černochovi konkurence s bělochy v určitých odvětvích průmyslu a jest i formulován zákon zakazující nejen sňatek mezi bělochem a černoškou, nýbrž zakazující i spolužití.“ (Qumbu, 1926)

Organizace na úrovni praxe je *legitimizována* potřebou řešit rasovou otázku (*teoretická racionalizace*). Úryvek je *reprezentací* institucionální síly, státní úrovně, a současně rasistického diskurzu. Ačkoliv se jedná o velmi rasistický (i na poměry čs. Diskurzu) článek, všiml jsem si zvláštnosti: „připravují se zákony, zabraňující černochovi konkurence s bělochy“ – autor předpokládá, že „černoši“ jsou schopní „bělochům“ konkurovat a že tato konkurence musí být na institucionální úrovni zastavena. Autor tak dává (zřejmě neúmyslně) obě „rasy“ na roveň, čímž v určité interpretaci vytváří nesouhlasný diskurz s diskurzem koloniálním.

Následuje příklad systémové úrovně rasismu, spojeného s diskurzem organizace:

„Sledujeme-li osídlení afrického kontinentu bělochy v jižní, východní i severní části, ...poznáme značný rozdíl, jevící se v postupu i poměrech kolonisace řečených světadílů.“ (Želízko, 1929b).

Rasovou *reprezentací* jsou v tomto případě „běloši“. Související diskurz organizace jsem identifikoval skrze „postup“ a „poměry“.

„Krátce, jak viděti zbývá ještě mnoho usilovné práce povolanych činitelů, má-li býti rasový i kolonisační problém Afriky k oboustranné spokojenosti jak bělochů, tak černochoů rozřešen.“ (Želízko, 1929b)

Skrze *reprezentaci* „postupu“ a „poměrů“ je ve větě patrný organizační diskurz.

V témže článku je rasismus na státní úrovni *reprezentován* ne přímo českým autorem, ale přímou citací „badatele a cestovatele“ Colin Roos. Opět je zde rasismus sám o sobě *legitimizací* určité (zřejmě násilné) politiky.

„Oběma [Portugalcům a Burum] záleželo především na tom, aby běloch udržel za všech okolností převahu nad černochoy, k čemuž uznán každý prostředek za správný.“ (Želízko, 1929b)

U rasismu jsem dále našel související diskurz „**animalizace**“:

„Při tom černoši se úžasně množí, kdežto běloši mají ponejvíce jen dvě děti v rodině.“ (Qumbu, 1926)

Růst populace je zde *nahrazen* pojmem „množí“, v kontextu podobném mluví-li se o zvířatech. Nebo zde:

„Hlavní příčina v pozvolné kolonisaci jižní Afriky spočívala ovšem v okolnosti, že tamnější praobyvatelé nedali se ve stejné míře a stejném tempu vyhubiti tak, jako severoameričtí Indiáni. Nejen že nebyli většinou méně bojovní, nýbrž byli i lépe organisovaní.“ (Želízko, 1929b)

Rasismus je na první pohled jednou z nejvýraznějších součástí diskurzu, spojených s kolonialismem. Objevuje se jako *nahrazení* prakticky ve všech textech obsahujících *reprezentace* koloniální struktury. Je tedy rozeznatelný na *reprezentacích* všech úrovní koloniální struktury, a při reprezentaci všech kategoriích sil. K jeho nalezení v plné definici (tedy jako diskurzu, který nejen reprezentuje odlišnost barvy pleti, ale také na základě této odlišnosti přiřazuje různé vlastnosti) je sice zapotřebí dalších prostředků

textové analýzy, ale jako *nahrazení* v podobě výrazů „černoši“, „běloši“ atp. je v koloniálním diskurzu téměř kdekoliv.

Diskurz rasismu slouží jako *legitimizace* v rámci organizačního diskurzu. Účel některých politik *centra v periférii* je *reprezentován* jako držení „černého“ obyvatelstva v podřízeném postavení.

2.1.2. Kulturní nadřazenost

Kulturní nadřazenost je pomocí vyhledávání *nahrazení* rozeznatelná podobně jako rasismus. Na rozdíl od něj vyjadřují kulturní podřazenost periferních už *nahrazení* samotná. Diskurz kulturní nadřazenosti vyjadřuje předpoklad, že „Příslušníci *centra* jsou nadřazení příslušníkům *periferie*.“ Tento diskurz nemusí nutně souviset s rasismem. Bývá spojen s ním však často spojen. Vedle toho souvisí s diskurzem organizace a civilizací.

Napřed stručně shrnu jazykové prostředky, kterými je tento diskurz rozeznatelný: V první řadě se jedná o *nahrazení*. *Nahrazování* reprezentuje explicitní kulturní nadřazenost u popisu života v koloniích. Nejjasnější je to u nahrazování sociálních aktérů, zde například slovem „divoch:

„Povel divochů udával, kdy se má začít vraždit, byl určen měsíc, týden, hodina...“
(Zpravodajská služba divokých obyvatelů pralesů, 1928).

Nebo tady:

„Kolem chýše tísnilo se množství divochů, kteří s udivením a ohromením ve tváři pozorovali nově příchozí.“ (Kareisová, 1926). (Zřejmě smyšlený příběh o výpravě Afrikou).

Nicméně *nahrazování* nemusí být jen aktéři. Může se jednat o konkrétní výběr pojmů u jejich *hodnocení*. Zaměřením na obsah textu (konkrétně uspořádání) je spojena s orientální epistemologií, zde na příkladu „objevení kmene“:

Titulek: „**Objev nového primitivního národa.**“ (Objev nového primitivního národa, 1926) (informuje o výpravě na Nové Guinei),

Přímá řeč periferních je dalším obsahem, který může vyjadřovat jejich kulturní podřazenost:

„**„Nikdy, nikdy, Taubada“, plakal a naříkal. „Já tě moc milovat.“**“ (Zpravodajská služba divokých obyvatel pralesů, 1928)

Zde je podřízenost vyjádřena gramatickou chybou v textu.

Dále je rozeznatelný *reprezentací* těch sfér sociální reality, které leží mimo koloniální strukturu. Například zde:

„**na nedávném zasedání výkonného výboru mezinárodního ústavu pro africké řeči byla učiněna zajímavá sdělení o ethnologickém problému Afriky**“ (Africký Babylon, 1929)

je rozmanitost jazyků v Africe *reprezentována* jako problém. Přičemž následují návrhy, jak tento problém překonat (ty jsem zařadil do organizačního diskurzu).

Dalším příkladem je *nahrzení* Konga jako „**země lidojedů a goril**“ a tedy je „periferie“ *reprezentována* jako kulturně níže postavená. (Mussik, 1929)

Kulturní nadřazenost je rozeznatelná také *nahrzováním* akcí. Například zde, je násilí na periferních *reprezentováno* pojem „vyhubit“:

„**...že tamnější praobyvatelé [Afriky] nedali se ve stejné míře a stejném tempu vyhubiti tak, jako severoameričtí Indiáni**“ (Želízko, 1929b). (Mohu tedy říct, že „animalizace“ je vedle rasismu spojená i s kulturní nadřazeností.)

V dalším případě je *nahrazenou* akcí pojem „vychovávat“:

„Domorodec, má-li býti vychováván, musí mítí úctu ku svému vychovateli. A tu v zájmu jeho vlastním, nutno si vynutiti třeba i tvrdostí.“ (Mussik, 1929)

Evropané jsou zde *nahrazeni* pojmem vychovatelé. *Účel* existence koloniální struktury je *reprezentovaný* jako „výchova domorodců“. „V zájmu jeho“ je *legitimizace teoretickou racionalizací*, kdy je užití materiální síly reprezentováno jako výhodné pro původní obyvatele.

Nicméně, jsou-li aktivity *periferie reprezentovány* negativně, nemusí to nutně znamenat přítomnost diskurzu nadřazenosti. Například v článku Príměří v Indii (1931) je Gandhiova politika *nahrazena* označením „**fanatická demagogie**“. Na druhou stranu v témže článku je *reprezentována* ideová síla Britské politiky jako rasistická:

„[vláda Macdonaldova] opustila odhodlaně teorii supremacie bílé rasy, a chystá se vložit vládu Indie do rukou domorodců.“ (Príměří v Indii, 1931)

Kulturní nadřazenost je také *legitimizována*. Způsobů její *legitimizace* je celá řada. Zpravidla se jedná o legitimizace na úrovni systému. Zde například *instrumentální racionalizací*.

„Jak Orient, tak okcident potřebují míru. Okcident ho potřebuje víc než Orient a proto je nutno, aby podnikl vše, aby byl trvalý mír uzavřen. Trvalý mír se nedá dnes vynutiti. Okcident nemůže poslati do Orientu půl milionu mužů a nemůže jich tam po mnoho let udržovati. To by byla hospodářská záhuba.“ (Musil, 1922).

Právě mír je důvod, proč by, v tomto případě použití *materiální síly* bylo správné. V tomto příkladu je rozlišení Orient a Okcident naprosto explicitní.

Jedním ze způsobů její *legitimizace* je **diskurz velkolepého díla**. Ten je rozeznatelný především na systémové úrovni. Jeho prací je organizovat svět a přetvářet jej „k lepšímu“. Zde je tato úloha *centra* legitimizována *teoretickou racionalizací* (opět na systémové úrovni):

„nýbrž v Africe musí nová kultura vzejíti, v níž Afričan jako rovnocenný článek mnohočlenitého lidstva bude s Evropanem společně pracovati, aniž by se sám stal Evropanem.“ (Želízko, 1929a)

Související je i zde diskurz **orientalistické epistemologie**. Tedy předpokladu, že jsou to *centrum*, které „objevuje, poznává a zkoumá“ *periferii*. (Viz příklad objevení kmene na Nové Guineji.) Tady pak „objevování neprobádaných míst“:

„... Byla přesvědčena [„žena-badatelka], že prestiž Anglie v pustinách závisí na slušném úboru mezi houfem nahatých divochů.“ (Neprobádané kraje Afriky, 1930).

Jde o přímou řeč koloniálního úředníka. Je *reprezentována* jeho znalost v kontrastu se znalostí „ženy z Evropy“. (Jedná se tedy o orientální epistemologii.) Text pokračuje:

„Jsou ještě neprobádané kraje v Africe, které musejí býti prozkoumány a zaznamenány na mapě, ale ty čekají na malé výpravy vedené muži s jistou vědeckou přípravou a zkušeností v jednání s domorodci.“ (Neprobádané kraje Afriky, 1930).

Místa v Africe jsou *hodnocena* jako neprobádaná. Současně se jedná o *teoretickou racionalizaci*: „musejí být prozkoumány“. *Reprezentace* Afriky čekající na objevení. *Reprezentace* bílých mužů přes „vědeckou přípravu a zkušenost v jednání s domorodci“.

Případně je tento diskurz typický pro *reprezentaci* koloniálních výstav.

Například článek o „O společenských zvycích indických“ obsahuje sice na začátku diskurz kulturní nadřazenosti, ale Indy oblékající se tradičním způsobem *hodnotí* následovně:

„Ovšem jsou také Indové konservativní a vlastenečtí, kteří všude a za všech okolností vystupují ve svém starodávném kroji.“ (Pertoldová, 1926).

Používá zde pojmy „konservativní“ a „vlastenečtí“, čímž vyjadřuje neutrální až kladné vlastnosti. Popis indických zvyků lze interpretovat jako projev orientalistické epistemologie, nicméně chybí zde *hodnocení* jako u „Objevu primitivního národa“:

„Indové se dělí v nynější době na mnoho kast, kmenů, rodů a každý z nich má své zvyky a zvláštní společenské předpisy.“ (Pertoldová, 1926).

V neposlední řadě je spojen s **diskurzem exotiky**. Tedy reprezentace *periferie* jako místa určeného k zábavě. Článek Africké Črty *uspořádáním* textu dává do kontrastu bungalovy pokryté plechem a popis Nairobi:

„V Nairobi jsou cinema a někdy sem zavítá i kočovní divadelní společnost.... A tak, pojedete-li do Nairobi, nezapomeňte si vzít večerní šat. Bez toho se v Africe neobejdete, ani jste-li na safari za divokou zvěří.“ (Tshilibe, 1927)

Případně líčení exotiky přes *reprezentaci* barev, pestrosti a hojnosti:

„Palmy, kokosovníky, banány, pestré barvy a domorodci všech odstínů – hnědí, černí a žlutí?“ (článek o společenském životě v Keni). (Tshilibe, 1927)

Diskurz exotiky explicitně kontrastuje s diskurzem Afriky jako temného kontinentu:

„Evropané, hlavně masa lidu ze Střední Evropy, má ještě divnou představu o celé Africe, která je jim tím temným kontinentem.“ (Tshilibe, 1927).

Další příklady jsou v článku Napříč Afrikou, kdy jsou města a země *periferie* *hodnocena* pojmy jako: „**půvabný**“ nebo „**tajemný**“ (Mussik, 1929). Islám je *reprezentován* skrze „**víru, moc a nenávisť**“ (Mussik, 1929).

Další související diskurz je civilizace, zde v díky *uspořádání* vidím souvislost s technologickým pokrokem, konkrétně dopravou:

„Avšak i v Maroku civilisace rychle pokračuje. Celá země má dobré cesty, hlavní asfaltované, čilou a levnou autobusovou dopravu a železnice spojuje jih se severem a Alžírem.“ (Mussik, 1929)

Kulturní nadřazenost je rozeznatelná *nahrazeními* a *hodnoceními*. Je *legitimizována* skrze diskurz „úlohy Evropana“, který reprezentuje činnost *centra* jako budování lepšího světa. Souvisí s dalšími diskurzy. Kromě rasismu a organizace také s diskurzem exotiky (který reprezentuje *periferii* jako místo určené k zábavě), orientalistické epistemologie (který *periferii* reprezentuje jako místo, které čeká na objevování a poznávání *centrem*) a civilizace (která je spojována s technologickým pokrokem *centra*).

2.2. Diskurz organizace

Diskurz organizace mohou shrnout jako *reprezentaci způsobu* organizace a správy koloniální struktury. Otázka, *proč* je organizována a spravována určitým způsobem, je spojená spíše (ale ne vždy) s diskurzem nadřazenosti. Diskurz organizace souvisí spíše s aktivitami centra než s reprezentací periferie.

Na základě *nahrazení* je charakteristický přítomností institucí v textu, popisem koloniální politiky, vnitřního uspořádání, institucí (úřadů, škol, ...). *Uspořádáním a opakováním* je spojován zejména s diskurzem kulturní nadřazenosti. Rozeznatelný je také sledováním *nahrazování* aktivit a činností. A to v případě textů, které reprezentují aktivity jednotlivých států v jimi spravovaných územích. Koloniální systém je zpravidla brán jako samozřejmost, což je nejčastěji *legitimizováno* diskurzem nadřazenosti a *reprezentací* institucionální kategorie sil, konkrétně smluv. Na úrovni systému jsou *reprezentace* kolonialismu vidět například ve větě:

„Afrika je dnes... území koloniální. Její státy jsou skoro všechny v politicko-právním smyslu koloniemi evropských států její hospodářský život je určován potřebami těchto mateřských zemí, její sociální život protivami domorodců a kolonizujících Evropanů, její kulturní zájmy spočívají v rozšiřování evropské kultury v africkém prostředí.“ (Želízko, 1929a).

Toto je příklad *legitimizace naturalizací* na právní (tedy institucionální) úrovni. Věta neobsahuje *reprezentace* kulturní nadřazenosti. Navíc se nejedná o konkrétní kolonizované území nebo konkrétní evropské impérium. Kolonialismus je tedy *reprezentován* na systémové úrovni.

Další příklad takové reprezentace je zde:

„Avšak co se týče Pobřeží Slonoviny a Dahomeye...jest třeba zaznamenat, že následkem francouzsko-anglické dohody ze dne 14. června 1868, uzavřené při

rozdělení území pod vlivem francouzským a anglickým jsou cla úplně stejná pro výrobky francouzské i cizí“ (J.M.D., 1931)

A v témže textu je i *reprezentace* kolonialismu na základě systémové spolupráce evropských mocností:

„Algezírská smlouva, na základě které mohla Francie obsadit Maroko se souhlasem evropských mocností...“ (J.M.D., 1931)

Text neobsahuje žádnou kritiku této politické praxe.

Případně je *reprezentováno* řešení „problému“ týkajícího se sociální reality stojící mimo koloniální strukturu: Například, řešení nesrozumitelnosti jazyků Afrického obyvatelstva (*periferie*) pro Evropu.

„K jejímu překonání se nabízejí dvě cesty: Jedna by byla vzít jazyk Evropanů za jazyk obcovací, druhá by byla užití k tomu účelu jazyků Afrických. Vlády, mající v tropech kolonie nastoupily druhou cestu. Ve zvoleném jazyku je nutno vybudovat celou novou literaturu.“ (Africký babylon, 1929)

Text *reprezentuje* potřebu centra organizovat Afriku tak, aby byl vyřešen „jazykový problém“, který jako problém centrum samo zkonstruovalo. Nejen tato koloniální politika je mnohdy *reprezentována* jako komplikovaná, například zde:

„Musilo ustoupiti Dakaru, kterému se již po léta věnuje všemožná péče a jehož vzhled, mající zdůrazniti sídlo generálního guvernéra Francouzské Západní Afriky, stál a stojí Francouzskou vládu nesmírné peníze.“ (Mussik, 1929)

Diskurz organizace může existovat bez diskurzu nadřazenosti. Příkladem je celý článek Aloise Musila „Chystané porady o věcech indických“. Ačkoliv je tématem článku britská politika v Indii v souvislosti s úsilím Indie za nezávislost, neobsahuje žádné *nahrzení*, které by naznačovalo nadřazenost Britů nad Indy. (Musil, 1930a)

Tentýž autor používá stejný diskurz i v článku Potíže v Indii (Musil, 1930b). Cíl hnutí je pak *reprezentován* jako „nezávislost vlasti“ (Musil, 1930b).

V článku, kde shodné události *reprezentuje* V. Mussik už jisté latentní náznaky diskurzu nadřazenosti jsou:

„Snahy Indie po samostatnosti mají však své temné stíny. Britové zavedli v Indii pořádek a mír – tedy něco, z čeho se nikdy předtím mnoho netěšila. Vládnout v zemi s 320 miliony obyvatelů různých ras a náboženství ... je více než obdivuhodným uměním. Ale jen tuto jejich nesjednotnost uměle a obratně v nich živenou mohou Angličané v Indii vládnout. Tuto slabost Indického lidu, na níž Indičtí nacionalisté nejvíce žehrají, částečně ale zase ku svému prospěchu odstranila Britská vláda sama, spojivše miliony vzdělaných Indů heslem: all speaking English“ (Mussik, 1930)

Vedle diskurzu nadřazenosti úryvek také *nahrazuje* koloniální politiku Britů jako „obratné a umělé živení nesjednotností“. Tím vytváří diskurz nesouhlasný s diskurzem koloniálním, byť v tomto případě jen na úrovni státu a nikoli systému. (Autor neodsuzuje kolonialismus jako systém.)

Rozhodně neplatí, že diskurz organizace je především strohým popisem systému a státních politik. Příklad můžeme vidět zde:

„Francouzská koloniální politika jest charakterizována duchem lidskosti. Svéráznost této politiky jeví se nejlépe v dodržovaných zásadách solidarity, čímž se tato politika liší od politiky jiných kolonizujících států.“ (Francouzské panství v Africe, 1931)

Zde je Francouzské impérium *reprezentováno* skrze „ducha lidskosti“ a „zásady solidarity“. A současně vymezeno vůči jiným zemím. *Reprezentace* kolonialismu tedy není jen státní, ale systémová.

Součástí diskurzu organizace je jeho *legitimizace*. Příklad zde:

„(Školství) zachraňuje mnohde i hynoucí domácí tradici.“ (Hrdinová, 1922).

V tomto případě je koloniální instituce *centrálního* státu (školství) *legitimizována instrumentální racionalizací* jako prospěšná pro „domácí tradici“ obyvatel *periferie*. Tato *legitimizace* je prolnutím úrovní státu a praxe. V témže textu je i další příklad:

„Jelikož účelem této výstavy jest ukázati nejen co Francie dostává od svých kolonií, nýbrž i co jim posílá, jest tu celá řada paláců v nichž najdete výrobky pro kolonie určené, hospodářskými stroji počínaje, automobily a aeropalny konče, vedle předmětů denní potřeby kulturního člověka.“ (Hrdinová, 1922)

(Ve větě vidím i explicitní diskurz kulturní nadřazenosti.) V ukázce je vidět *reprezentace* aktivity státu (Francie). Ta je *legitimizována* oboustranně, tedy skrze výhodnost jako pro *centrum* tak pro *periferii*. Další způsoby *legitimizace* vidím v článku o francouzském koloniálním systému.

„Musí se [Francie] přizpůsobiti určitým podmínkám vyplývajících ze smluv uzavřených při zavedení protektorátu jak s chráněnou zemí, tak s ostatními státy, jež na tom mají zájem.“ (J.M.D., 1931).

Francouzská nadvláda je *legitimizována* jednak *instrumentálně* jako ochrana, a jednak skrze smlouvy, tedy *osobní autoritou*. (V této větě, je-li samostatná a nikoli v kontextu celého článku vidím samostatný diskurz organizace, bez diskurzu nadřazenosti. Samotné vyjádření ochrany nebo zmínka o uzavřených smlouvách nevyjadřuje nadřazenost, ale jen *reprezentuje* jak a proč je Francouzská koloniální říše organizována.)

V témže článku je *reprezentován* způsob, jakým Francie své kolonie získala:

„Kolonie jsou državy nabyté výpravami nebo vojenskými taženími, v nichž byla svrchovanost Francie zavedena přímo a uznána bez výhrady ostatními národy.“ (J.M.D., 1931).

Materiální kategorie sil, (tedy použití násilí, které bylo historické struktury spojené s technologickou převahou,) je zde explicitně *reprezentována* „výpravami“ a „vojenskými taženími“. Přičemž *legitimizace osobní autoritou* je zde „a uznána bez výhrady ostatními národy“, což je legitimizace na úrovni systému, reprezentující svrchovanost zemí *centra* nad *periferií*. Text tedy implikuje že státy centra se organizují, aby vládly periferii.

Legitimizaci skrze instituci vidím například zde:

„Tyto země [mandátní území] ji nenáležejí – obdržela pouze úkol bdíti nad těmito zeměmi a vychovávat je pod kontrolou Společnosti národů...“ (J. M. D. 1931)

kontrola nad územími je *legitimizována osobní autoritou* Společnosti Národů. Ve stejném kontextu je pojem „vychovávat“, který je *abstrakcí* a vykresluje Francii jako vyspělejší a zralejší zemi, předurčenou k takovýmto „aktivitám“ (J. M. D. 1931).

Dalším příkladem je *legitimizace instrumentální racionalizací* na základě prospěšnosti pro „periferní“. Příkladem bylo „školství, oživující domácí tradici“. Obdobná *legitimizace* je zde, tentokrát jako zrušení otroctví:

„Vláda kolonie...nezavedla zde dodnes povinnou návštěvu škol, ale před nedávnem skvělým dekretem zakázala otroctví.“ (Mussik, 1929).

Zde pak *legitimizace* činnosti anglických úřadů v Súdánu:

„Anglické úřady byly nuceny sáhnouti k drakonickým nařízením, neboť nebyti jich byla by veškerá zvěř v dozírné době značně zdecimována zásluhou nejenom domorodců, nýbrž i bílých lovců.“ (Želízko, 1927)

tedy činnosti struktury na úrovni státní (anglické úřady) je *legitimizována* jako ochrana zvěře. Text pokračuje:

„Anglické úřady nedovolují domorodcům používání k lovu střelné zbraně. Zato je jim dovoleno používat jakékoli jiné domorodé zbraně, vyjímaje šípů, jedem napuštěných a ohně.“ (Želízko, 1927)

Uvedené ukázky *reprezentují* „domorodce“, jako ty, kteří decimují zvěř. Dále jsou uváděni v kontextu s „domorodými zbraněmi“, v protikladu ke zbraním palným. Jiné, než tyto latentní *reprezentace* kulturní nadřazenosti se v textu nevyskytují.

Dalším způsobem je *legitimizace instrumentální racionalizací* kolonialismu jako výhodného pro impérium samotné:

„Bohatství a politická moc francouzských kolonií, které se ukázaly za světové války, daly za pravdu tvůrci laické školy, stejně jako obhájci nové kolonisace Jules Ferrymu.“ (Bareš, 1931)

A v témže článku:

„Francie sama si v současné době uvědomuje, jak mocný prostředek proti světové hospodářské krizi má ve svém koloniálním panství. Druhé oddělení musea bude obsahovat právě nejpoučnější přehled této otázky hospodářské“ (Bareš, 1931)

Kulturní nadřazenost: Diskurz kulturní nadřazenosti se prolíná s diskurzem organizace například zde:

„Západní Afrika honosí se velkým palácem, dokladem, vpravdě barbarské architektury“ (Hrdinová, 1922).

Jedná se o *hodnocení* „barbarské“ Západní Afriky v kontextu *reprezentace* koloniální výstavy. „Velký palác“ Západní Afriky je totiž představen v kontextu (tedy *uspořádání*) architektury dalších francouzských území, a představuje tak součást *reprezentace* francouzského koloniálního systému a jeho organizace.

Skrze **diskurz velkolepého díla** (viz níže), se prolíná v pokračování článku:

„Projdete-li jimi [částmi koloniální výstavy] s otevřenými očima, pokloníte se kolonizačnímu dílu francouzskému“ (Hrdinová, 1922).

Stejně tak je v témže textu *reprezentován* užitek pro periferní:

„Veřejné zdravotnictví, sociální péče a školství jsou tři klíče, jimiž si Francie odemyká srdce domorodého obyvatelstva“ .(Následuje výčet toho, co je na výstavě: přehledy, statistiky, modely budov, nemocnic, fotografie...) (Hrdinová, 2022)

Spojený je diskurz ochrany...

„Musí se [Francie] přizpůsobiti určitým podmínkám vyplývajících ze smluv uzavřených při zavedení protektorátu jak s chráněnou zemí, tak s ostatními státy, jež na tom mají zájem.“ (J.M.D., 1931)

Text *reprezentuje*, jak je struktura organizována na státní úrovni a současně tento systém *legitimizuje* jako ochranu.

... i *reprezentace* vzdělávání:

„Mnoho černochů, jak z Jižní Afriky, tak ze západního pobřeží, bylo misionáři posláno na anglické univerzity... kde vystudovali, mnozí s vyznamenáním.“ (Qumbu, 1926)

(Vedle naprosto běžného rasového *nahrazení*), je zde *legitimizace osobní autoritou* kulturní nadřazenosti misionářů (byli posláni). Jedná se o *reprezentaci* institucionálního šíření koloniálního diskurzu.

Vedle rasismu a kulturní nadřazenosti (které se s tímto diskurzem pojí jen přítomností *reprezentací*), je spojen s diskurzem prospěchu pro původní obyvatele a vykonané práce. Koloniální říše jsou *reprezentovány* jako díla, „kterým by se měl člověk poklonit“. Jsou spojená s megalomanstvím a exotikou kolonií.

Diskurz velkolepého díla lze zařadit jak pod „nadřazenost“, tak pod „organizaci“. Nadvláda centra je *legitimizována* jako úkol, práce, kterou je třeba vykonat. Práce, nikoli ve smyslu produktivity, ale spíše úkolu, který náleží centru, aby vybudovalo lepší svět, je zpravidla spojována se systémovou, někdy státní úrovní. Jedná se o „úkoly civilizace“, „úkoly bílého muže“, „Práce, kterou je třeba vykonat“. Na systémové úrovni například zde:

„Orient se bez Okcidentu neobejde a za krátko se bude dožadovati, ba doprošovati pomoci, kterou dnes hrdě odmítá.“ (Musil, 1922).

Případně tady jsou Afričané (periferie) *reprezentováni* jako ti, kdo se musí změnit, aby mohli tuto práci vykonávat společně s centrem:

„nýbrž v Africe musí nová kultura vzejít, v níž Afričan jako rovnocenný článek mnohočlenitého lidstva bude s Evropanem společně pracovati, aniž by se sám stal Evropanem.“ (Želízko, 1929a)

I zde je *legitimizován* přerod Afričanů jako *přirozenost* tedy *teoretická racionalizace*. Něco, co se „musí“ stát. Opět jde o *teoretickou racionalizaci*. Text pokračuje další *legitimizací*:

„Afrika skrývá množství největších koloniálních úkolů, nutících člověka k napínání a omlazování jeho sil, potřebných k utváření nového života.“ (Želízko, 1929a)

Afrika je zde *aktivizována*, „nutících člověka“ „potřebných k utváření nového života“. Kolonialismus je zde *legitimizován teoretickou racionalizací* jako tvořící systém. Jedná se o systémovou úroveň, propagující historickou strukturu jako celek. Tato *legitimizace* není institucionální, jako je tomu u té na základě práva, je součástí myšlenky (čili diskurzu), že kolonialismus je práce k prospěchu lidstva.

Další příklad je *legitimizace* kolonialismu jako práce:

„Kdo měl příležitost vidět Alžír, každý se obdivoval výsledkům, kterých Francie dosáhla v této zemi, kterou úplně asimilovala.“ (Bareš, 1931)

Dále v textu:

„Začátky byly jistě těžké a bylo úkolem vojáků zajistiti podmínky pro usilovnou práci, kterou Francie zahájila.“ (Bareš, 1931)

Podobně je *legitimizován* správa nad mandátními územími:

„Zde se již nejedná o svrchovanost a práva Francie, ale daleko více o její povinnosti.“ (J.M.D., 1931)

Případně, je systém *legitimizován* skrze svou výhodnost pro spravované země:

„...Francie, ačkoliv nepožívá žádných zvláštních výhod v Syrii ani v Kamerunu a Togu zajišťuje přece pro zboží těchto zemí výhodné podmínky při dovozu do metropole a jejich kolonií, i tímto způsobem přispívá k prosperitě zemí, jichž spravováním byla pověřena...“ (J.M.D., 1931).

Právo na kolonie může být *legitimizováno* i oběťmi, které impérium vykonalo (což je *abstrakce*):

„... jež je ostatně náležitě ospravedlněna [omezená ekonomická protekce metropole] obětmi všeho druhu, které musila Francie přinést při budování svého koloniálního panství.“ (J.M.D., 1931).

(Opět je zde imperialismus *nahrazen* pojmem „budování“.)

Dalším výrazným diskurzem je „řád a ochrana“. Centrum je tím, kdo udržují pořádek a chrání periferii. Diskurz řádu a ochrany je mimo jiné v článku o Francouzském impériu:

„Musí se [Francie] přizpůsobiti určitým podmínkám vyplývajících ze smluv uzavřených při zavedení protektorátu jak s chráněnou zemí, tak s ostatními státy, jež na tom mají zájem.“ (J.M.D., 1931).

Okupované území je zde *nahrazeno* jako „chráněná země“. Okupace je *autorizována* přes smlouvu. (Ve stejném článku je *reprezentován* násilný zisk některých území). Některé články reprezentují i násilí při udržování pořádku přímo v kontrolovaných územích (tedy úroveň každodenní praxe):

„...jsou tresty na překročení honebního zákona velice přísné, což je ale nutno. Provinilci bývají bez dlouhých okolků zastřeleni nebo pověšeni. Pakli se nepodaří nikoho zjistiti, což se stává, neboť domorodci za žádnou cenu pachatele neprozradí, bývají osady nejbližší místa činu, ležící, zničeny, po případě dány pod dozor, při čemž se veškerý dobytek zabaví.“ (Želízko, 1927)

A jsou reprezentovány i nerovné podmínky *centra* před *periferií*:

„Překročí-li Evropan honební zákon, odnese to sice jen peněžitou pokutou, ale návštěva Sudanu se mu navždy zakáže.“ (Želízko, 1927)

Které nejsou v tomto článku explicitně legitimizovány.

Organizační diskurz se liší na úrovních historické struktury. Na systémové a státní úrovni je charakteristický *přítomností* názvů spravovaných území, jejich kategorizací a „technickými“ údaji. Na úrovni každodenní praxe je spojován s institucemi jako školství, úřady, armáda.

Pro tento diskurz jsou důležité zejména *legitimizace*. Kolonialismus je v rámci něj *reprezentován* jako výhodný pro *centrum* i *periferii*. Tedy *instrumentální racionalizací*. Dále jako úkol a dílo *centra*, tedy *teoretickou racionalizací*. A v neposlední řadě *osobní autoritou* institucí a smluv.

2.3. Diskurz nesouhlasný s koloniální strukturou.

Součástí kritické diskurzivní analýzy je identifikace diskurzů, které nejsou souhlasné s diskurzem, který podporuje dané společenské uspořádání. Tento diskurz není příliš častý. Lze na něj narazit i v témže textu, jako je diskurz souhlasný:

„Vzbouření Indové [v Kalkatě] byli prý po několik hodin skutečnými pány města, které žilo ve strachu, co se bude dít.“ (Vzbouření v Indii se povážlivě šíří, 1930).

Vedle *reprezentace* strachu článek nereprezentuje Indy jako podřadné a užití technologické převahy *reprezentuje* velmi neutrálně:

„Dokonce chtěli poté vzítí útokem nemocnici. Když rozbili okna a již již vnikali do budovy, přijely značné oddíly policie v automobilech, avšak teprve povolane silné posile vojenské, která přijela rovněž v autech se podařilo pomocí střelných zbraní nabýti vrchu.“ (Vzbouření v Indii se povážlivě šíří, 1930).

Odpor původních obyvatel je pak reprezentován například zde, nicméně reprezentace je v kontextu jiných článků o kolonialismu poměrně neutrální:

„Vzpomenouti třeba jen na Zuly a jejich vojenský stát, který Angličanům nejednu hořkou chvíli způsobil.“ (Želízko, 1929b)

Uvedu ještě, snad jediný případ nesouhlasného diskurzu na systémové úrovni:

„Tak zvaná civilisace a snad i divoši sami vyhubili a nebo rozprášili a zaplašili zvěř i Křováka daleko na sever, kde alespoň dočasná jistota před slídívními zraky pronásledovatelů kyne.“ (Želízko, 1927)

Civilizaci *reprezentuje* jako „tak zvanou“, čímž vytváří protikladný diskurz k diskurzu civilizačnímu a tedy k diskurzu koloniálnímu na systémové úrovni. Nezmiňuje konkrétní státy, ale civilizaci samotnou, a její negativní dopady.

Příkladem nesouhlasného diskurzu na státní úrovni může být na jednu stranu již zmíněný text V. Mussika o Indii:

„Snahy Indie po samostatnosti mají však své temné stíny. Britové zavedli v Indii pořádek a mír – tedy něco, z čeho se nikdy předtím mnoho netěšila. Vládnout v zemi s 320 miliony obyvatelů různých ras a náboženství ... je více než obdivuhodným uměním. Ale jen tuto jejich nesjednotnost uměle a obratně v nich živenou mohou Angličané v Indii vládnout. Tuto slabost Indického lidu, na níž Indičtí nacionalisté nejvíce žehrají, částečně ale zase ku svému prospěchu odstranila Britská vláda sama, spojivše miliony vzdělaných Indů heslem: all speaking English“ (Mussik, 1930)

Na druhou stranu článek *legitimizuje* kolonialismus přes pořádek a mír. Nesouhlasným diskurzem v úryvku je pak *reprezentace* aktivit Angličanů jako „umělé živení nesjednotnosti“ Indů.

Zásadní jsou pak články Aloise Musila „Chystané porady o věcech indických“ a „Potíže v Indii“. Oba jsem zmínil v kontextu diskurzu organizace. Nicméně daleko větší je jejich význam v kontextu hledání nesouhlasného diskurzu. Autor v nich sice není explicitně kritický ke koloniální politice Britů, nicméně nepoužívá žádné *reprezentace* které by vyjadřovaly nadřazenost *centra* nad *periferií*. Indický boj za nezávislost reprezentuje výrazy jako „nezávislost“, „vlastenci“, „hnutí“, atp. (Musil, 1930a, 1930b) Právě takové články považuji za „důkaz“, že „periferie“ mohla být reprezentována takovým způsobem, že nebylo na základě způsobů reprezentace možné rozeznat, že se o periferii jedná. Tato interpretace však skýtá výrazné ale. Musil totiž *reprezentuje* Britské držení Indie jako samozřejmost a *legitimizuje* tím diskurz na systémové i státní úrovni.

Další významnou ukázkou nesouhlasného diskurzu je *reprezentace* diskurzu nadřazenosti na místo jeho *přítomnosti*. Zde:

„[vláda Macdonaldova] opustila odhodlaně teorii supremacie bílé rasy, a chystá se vložit vládu Indie do rukou domorodců.“ (Příměří v Indii, 1931)

není rasismus *přítomný*, ale *reprezentovaný*. Autor *nereprezentuje* „bílou rasu“ jako nadřazenou, ale tvrdí o „vládě Macdonaldově“, že ji tak *reprezentuje*. Jinými slovy o ní tvrdí, že je rasistická. Toto považuji za ukázkou možnosti kritické reflexe kolonialismu v rámci československého diskurzu.

2.4. Shrnutí výsledků:

Výsledky vychází z analýzy dvou československých denních periodik, spojených s vládními stranami. Analyzované texty jsou *reprezentacemi* koloniální historické struktury.

Koloniální diskurz meziválečného Československa obsahuje rozsáhlé množství *reprezentací* různých úrovní koloniální historické struktury. Tyto *reprezentace* je v zásadě možné rozlišit do dvou diskurzů, které jsem nazval Diskurz nadřazenosti a Diskurz organizace. Diskurz nadřazenosti se dá shrnout jako *reprezentace* rozdílů mezi *centrem* a *periferií* ze které vychází *centrum* jako vyspělejší, lepší, kulturní, zatímco *periferie* je jeho protikladem.

Diskurz organizace je *reprezentací* způsobu, jakým jsou koloniální impéria organizována a spravována, a jak je organizována celá historická struktura kolonialismu. Jedná se především o popis struktury centra a jeho aktivit. Patří sem například reprezentace koloniálních institucí, úřadů, koloniální politiky jednotlivých zemí, smluv o rozdělování kolonií atd. V tomto diskurzu hraje důležitou roli *legitimizace* koloniálního systému. Jednak *instrumentální* a jednak *teoretickou racionalizací*, tedy argumenty, že existence koloniálního systému je prospěšná. Ať už kvůli pozitivnímu vlivu na „reálný svět“ nebo jako úlohy kterou je úkolem *centra* vykonat. Dále skrze *autoritu* smluv a institucí.

Oba zmíněné diskurzy obsahují další prolínající se diskurzy. Jedná se o: rasismus, kulturní nadřazenost, diskurz exotiky, diskurz velkolepého díla, diskurz civilizace a orientalistickou epistemologii.

Výsledky práce lze interpretovat také skrze Coxovu (1981) historickou strukturu. Budu-li vycházet z předpokladu, že kolonialismus je historickou strukturou, analyzoval jsem její myšlenkovou kategorii sil. Československý diskurz byl (až na výjimky) diskurzem souhlasným, minimálně na systémové úrovni. To znamená, že byl součástí té kategorie sil, která utvářela ideje, držící koloniální strukturu „u moci“. Na druhou stranu, k udržení historické struktury jsou potřeba i zbylé dvě kategorie sil (materiální a institucionální). Analýza těchto dvou kategorií přes rozbor československé mezinárodní politiky ve vztahu ke kolonialismu by tak mohla být přínosným doplněním této práce.

Československý koloniální diskurz obsahuje i část nesouhlasnou s koloniální strukturou. Tato struktura je kritizována na systémové úrovni například v článku, kde autor vnímá negativně šíření civilizace Afrikou. Dále jsou součástí československého diskurzu články, které sice nepřímo *legitimizují* kolonialismus tím, že se k němu nestaví kriticky, na druhou stranu neobsahují žádné přímé *legitimizace* aktivit *centra*. Vedle toho neobsahují ani takové *reprezentace*, které by naznačovaly nadřazenost centra nad periferií. Dále za součást takového diskurzu považují *reprezentace* koloniálního diskurzu, tedy nikoli jeho *přítomnost*. Ty naznačují schopnost kritické reflexe kolonialismu v rámci československého diskurzu.

Závěr:

Cílem této práce je analýza způsobu reprezentací kolonialismu v československém meziválečném diskurzu. Souvislost těchto reprezentací s dalšími fenomény československé politiky není předmětem analýzy. Tím jsou samotné způsoby reprezentace kolonialismu. Odpovídám tedy na otázku, jakým způsobem byl kolonialismus reprezentován v československém meziválečném tisku.

K analýze jsem použil metodu kritické diskurzivní analýzy Normana Fairclough. Ta je analýzou vztahů mezi textem a společenskou realitou. Doplnil jsem ji tedy o metodu analýzy textu skrze analýzu reprezentací Theo van Leeuwen a společenskou teorii historické struktury Roberta Coxe. K označení té části společnosti, která měla z kolonialismu prospěch používám pojem *centrum*. K označení té druhé *periferie*.

K analýze jsem zvolil denní tisk Venkov a Národní Listy, protože se jednalo o tisk významných vládních stran té doby. Zaměřil jsem se na články, jejichž tématem byla reprezentace kolonialismu.

Výsledný „československý koloniální diskurz“ jsem rozlišil na diskurz nadřazenosti a diskurz organizace. První z nich vyjadřuje nadřazenost centra nad periferií. Druhý pak především způsob, jakým *centrum periferii* spravovalo.

Pro diskurz nadřazenosti je typický zejména rasismus, kulturní nadřazenost a reprezentace zemí *periferie* skrze diskurz exotiky.

Diskurz organizace se vyznačuje především tématem koloniální politiky jednotlivých států *centra* a její *legitimizací*. Tato *legitimizace* je vyjádřena následujícími způsoby:

- aktivity *centra* v koloniích jsou jeho úkolem a zodpovědností, a přináší prospěch jak *centru*, tak *periferii*.
- Nadvláda *centra* je legitimní díky mezinárodním smlouvám, uzavřeným v rámci *centra*.

V neposlední řadě je součástí i diskurz nesouhlasný s koloniální strukturou. Ten je rozeznatelný jednak vzácnou kritikou na různých úrovních systému. Jednak reflexí diskurzu nadřazenosti skrze jeho *reprezentaci* místo *přítomnosti*.

Summary:

This is an analysis of colonial discourse in the interwar Czechoslovakia. The methodology is based on critical discourse analysis of Norman Fairclough. Colonialism is defined as a historical structure, through an application of the Robert Cox's theory. A semiotic aspect is analysed according to Theo van Leeuwen's analysis of *recontextualisation*. Articles about colonialism in two Czechoslovak interwar daily press are chosen as a semiosis for the analysis. Specifically: „Národní Listy“ and „Venkov“. The analysis is focused specifically on the ways of *representation* in the chosen daily press and the *legitimation* of colonialism.

The colonialism is defined as a historical structure. Thus, it is a system supported by three force categories: material category is defined as a technological superiority of the *centre*, the institutional one as an anchoring of colonialism through institutions, law and agreements, and the ideas are defined as a discourse of “Western superiority”, based on Said's Orientalism. The historical structure of colonialism is observable at three levels: A systemic level is defined as a *representation* of colonialism at the level of world (or international) system. A state one is *representations* of colonialism and colonial politics at the level of particular empires. And the level of “everyday praxis” is based on representations of colonial politics on the ground.

The newspapers are chosen due to their connection with Czechoslovak governmental political parties. Particular texts are chosen randomly, however the topic of each of them is a representation of any elements of colonial historical structure.

The analysis is based on finding particular *substitutions*, *deletions*, *rearrangements* and *additions* of the elements of social events, connected with colonialism. Thus, which words social actors and their actions are *substituted* by. How the events and their elements are *rearranged* and what is *added* to them or *deleted* from them in text. Then, it is focused on analysis of *legitimisations* of the colonialism. Specifically, whether the system is *legitimised* by someone's *authority* (or an authority of law, agreement, or institution), *moral evaluation*, *rationalisation* (it leads to positive outcome) or *mythopoesis*.

There are two discourses which can be distinguished as parts of the “colonial one”. The first of them is a discourse of superiority, the second one is a discourse of organisation.

The superiority discourse is connected mainly with the representation of *periphery* as inferior. Specifically speaking, it is racism and a cultural superiority of *centre*. This discourse is more connected with presence of particular *substitutions* in texts. These *substitutions* represent the *periphery* as a racially or culturally inferior and the *core* as a superior.

The organisational discourse relates to representations of colonial politics of *centre* and its states. This discourse is deeply connected with *legitimation*. The colonial structure (including politics at its all three levels) is *legitimised* through *authority* of agreements and institutions. It is *theoretically rationalised* through the purpose of “leading the word towards civilization”, and *instrumentally rationalised* through positive outcomes for people in the *periphery* and also a positive outcome for the *centre*.

There is also a discourse oppositional to the colonial one. This discourse is observable through critical statements against the colonial structure. First, at some places there are *representations* (instead of *presence*) of racism in the articles. It suggests an ability of critical stance towards forces of ideas in colonial structure. Then, there are representations of organisational discourse of colonialism without the superiority element. This indicates a possibility of colonial discourse without the representation of *core* as the superior one. On the other hand, it *legitimises* colonialism as an inseparable part of the world system.

Zdroje:

Odborná literatura:

- BALÍK, Stanislav et al., 2003. Politický systém První republiky (1918-1938). In: BALÍK, Stanislav et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, s. 44-81. ISBN 80-210-3307-x.
- BERNSTEIN, B., 1981. Codes, Modalities and the Process of Cultural Reproduction: A Model. *Language and Society*. **19**(327), 327-363.
- BERNSTEIN, B., 1986. On Pedagogic Discourse. In: RICHARDSON, J. *Handbook for Theory and Research in the Sociology of Education*. Westport: CT Greenwood, s. 205-290.
- BERNSTEIN, B., 1990. *The Structuring of Pedagogic Discourse*. London: Routledge.
- BURTON, Antoinette, BALLANTYNE, Tony, ed., 2012. Empires and the Reach of the Global. In: ROSENBERG, Emily S. *A World Connecting*. Harvard: Harvard University Press, s. 283-431. ISBN 978-0-674-04721-1.
- BUZAN, Barry a George LAWSON, 2013. The Global Transformation: The Nineteenth Century and the Making of Modern International Relations. *International Studies Quarterly* [online]. **57**(3), 620-634 [cit. 2023-04-28]. ISSN 00208833. Dostupné z: doi:10.1111/isqu.12011
- CABADA, Ladislav, 2000. *Český stranický systém 1890 - 1939*. Plzeň: Západočeská univerzita. ISBN 80-708-2696-7.
- COX, Robert W., 1981. Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millenium: Journal of International Studies*. **10**(2), 126-155.
- FAIRCLOUGH, Norman, 2003. *Analysing discourse: textual analysis for social research*. New York: Routledge. ISBN 0-415-25892-8.
- FAIRCLOUGH, Norman, 2010a. A dialectical–relational approach to critical discourse analysis in social research. In: FAIRCLOUGH, Norman. *Critical Discourse Analysis The Critical Study of Language*. Second edition. New York: Routledge, s. 225-230. ISBN 978-1-4058-5822-9.
- FAIRCLOUGH, Norman, 2010b. Critical and descriptive goals in discourse analysis. In: FAIRCLOUGH, Norman. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Second edition. New York: Routledge, s. 30-55. ISBN 978-1-4058-5822-9.
- FAIRCLOUGH, Norman, 2010c. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Second edition. New York: Routledge. ISBN 978-1-4058-5822-9.

FAIRCLOUGH, Norman, 2010d. Semiosis, ideology and mediation. A dialectical view. In: FAIRCLOUGH, Norman. *Critical Discourse Analysis The Critical Study of Language*. Second edition. New York: Routledge, 69.-83. ISBN 978-1-4058-5822-9.

FAIRCLOUGH, Norman, Bob JESSOP a Andrew SAYER, 2010. Critical realism and semiosis. In: FAIRCLOUGH, Norman. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Second edition. New York: Routledge, s. 202-222. ISBN 978-1-4058-5822-9.

GALTUNG, Johan, 1971. A Structural Theory of Imperialism. *Journal of Peace Research*. **8**(2), 81.-117. Dostupné také z: https://www.jstor.org/stable/422946?seq=1&cid=pdf-reference#references_tab_contents

GRZECHNIK, Marta, 2019. The Missing Second World: On Poland and Postcolonial Studies. *Interventions* [online]. **21**(7), 998-1014 [cit. 2021-05-30]. ISSN 1369-801X. Dostupné z: doi:10.1080/1369801X.2019.1585911

HALLIDAY, M., 1978. The sociosemantic nature of discourse. In: HALLIDAY, M. *The Language as Social Semiotic*. London: Edward Arnold.

HALLIDAY, M., 1994. *An Introduction to Functional Grammar*. 2nd edition. London: Edward Arnold.

HALLIDAY, M.A.K., 1978. *Language as Social Semiotic*. London: Edward Arnold.

HORKÝ, Ondřej a Tomáš PROFANT, 2015. *Mimo Sever a Jih: rozumět globálním nerovnostem a rozmanitosti*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 328 stran : ilustrace, mapy ; 25 cm. ISBN 978-80-87558-18-8.

JERÓNIMO, Miguel Bandeira, 2020. Imperial Internationalisms' in the 1920s: The Shaping of Colonial Affairs at the League of Nations. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. Routledge, **48**(5), 866-891. Dostupné z: doi:10.1080/03086534.2020.1816620

KÁRNÍK, Zdeněk, 2000. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Praha: Libri. Dějiny českých zemí. ISBN 978-80-7277-030-4.

KOURA, Jan a Robert Anthony WATERS, 2022. A 'Mudbank' or 'the Most Dangerous Area in the World'? Decolonising British Guiana, Czechoslovakia, and the Making of a Cold War Hot Spot in Latin America. *Journal of imperial and Commonwealth history* [online]. ABINGDON: Routledge, **50**(6), 1145-1178 [cit. 2023-05-02]. ISSN 0308-6534. Dostupné z: doi:10.1080/03086534.2022.2118990

KOURA, Jan a Robert WATERS, 2018. 'They are as Businesslike on that side of the Iron Curtain as they are on this': Czechoslovakia and British Guiana. *Warsaw Pact Intervention in the Third World* [online]. I.B.Tauris & Co., 74-94 [cit. 2023-05-02]. ISBN 135098969X. Dostupné z: doi:10.5040/9781350989696.ch-003

KOURA, Jan a Robert Anthony WATERS, 2021. 'Africanos' versus 'Africanitos' the Soviet-Czechoslovak Competition to Protect the Cuban Revolution. *International history review* [online]. ABINGDON: Routledge, **43**(1), 72-89 [cit. 2023-05-02]. ISSN 0707-5332. Dostupné z: doi:10.1080/07075332.2019.1692892

MCLACHLAN, Sean a Raffaele RUGGERI, 2011. *Armies of the Adowa Campaign 1896: the Italian disaster in Ethiopia*. Oxford: Osprey. ISBN 978-1-84908-457-4.

Moravská zemská knihovna v Brně [online]. [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: <https://dnnt.mzk.cz>

KŘÍŽOVÁ, Markéta. The Moravian Church and the Society of Jesus. *Journal of Moravian history* [online]. Pennsylvania State University Press, 2013, **13**(2), 197-226 [cit. 2023-05-02]. ISSN 1933-6632. Dostupné z: doi:10.5325/jmorahist.13.2.0197

KŘÍŽOVÁ, Markéta. Naši černí bratři: obnovená jednota bratrská a černí otroci v Americe. *Dějiny a současnost* [online]. 2005 [cit. 2023-05-02].

KŘÍŽOVÁ, Markéta. Meeting the Other in the New World: Jesuit Missionaries from the Bohemian Province in America. *Historie, otázky, problémy: HOP*[online]. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2016, **8**(2), 35-46 [cit. 2023-05-02]. ISSN 1804-1132.

Orientální ústav: Akademie věd České republiky [online]. [cit. 2023-04-30]. Dostupné z: <https://orient.cas.cz/cs/>

PURTSCHERT, Patricia, Francesca FALK a Barbara LÜTHI, 2015. SWITZERLAND AND 'COLONIALISM WITHOUT COLONIES': Reflections on the Status of Colonial Outsiders. *Interventions*. **18**(2), 1.-14. Dostupné z: doi:10.1080/1369801X.2015.1042395

RIZVI, Fazal a Bob LINGARD, 2006. Edward Said and the Cultural Politics of Education. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*. **27**(3), 293-308. ISSN 0159-6306. Dostupné z: doi:10.1080/01596300600838744

ROSENBERG, Emily S., 2012. *A world connecting, 1870-1945*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press. ISBN 978-0-674-04721-1.

SAID, Edward W., 2008. *Orientalismus: západní koncepce Orientu*. Praha: Paseka. ISBN 978-80-7185-921-5.

VAN LEEUWEN, Theo, 2005. *Introducing social semiotics*. New York: Routledge. ISBN 978-0-415-24944-7.

VAN LEEUWEN, Theo, 2008. *Discourse and practice: new tools for critical discourse analysis*. New York: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-532330-6.

VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA, 2011. *Politický systém České republiky: historie a současnost*. 3., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-893-7.

YAO, Joanne, 2022. The Power of Geographical Imaginaries in the European International Order: Colonialism, the 1884–85 Berlin Conference, and Model International Organizations. *International Organization* [online]. 76(4), 901-928 [cit. 2023-04-28]. ISSN 0020-8183. Dostupné z: doi:10.1017/S0020818322000182

YORKE, Edmund, 1994. ISANDLWANA 1879: FURTHER REFLECTIONS ON THE AMMUNITION CONTROVERSY. *Journal of the Society for Army Historical Research* [online]. 72(292), 205-218 [cit. 2023-04-28]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/44224880?seq=1&cid=pdf-reference#references_tab_contents

Analyzované texty:

BAREŠ, Arnošt, 1931. Koloniální výstava v Paříži. *Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 01.02.1931, 26(28), s. 2. ISSN 1805-0905. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:de287770-1c9c-11e8-8cd8-5ef3fc9bb22f>

Francouzské panství v Africe, 1931. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 17.10.1931, 71(284), s. 5. ISSN 1214-1240. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2acd0985-435e-11dd-b505-00145e5790ea>

HRDINOVÁ, Jos., 1922. *Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 06.12.1922, 17(285), s. [1]. ISSN 1805-0905. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:93ddb3f0-d6e3-11e7-9268-5ef3fc9ae867>

J. M. D., 1931. Několik poznámek k organizaci francouzských kolonií. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 17.10.1931, 71(284), s. 17. ISSN 1214-1240. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2acd57b1-435e-11dd-b505-00145e5790ea>

Kamenná valuta jihomořských ostrovanů: *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 31.8.1932, 72(169), s. 3. ISSN 1214-1240. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:4c917c7b-435f-11dd-b505-00145e5790ea>

KAREISOVÁ, Eva., 1926. Africká povídka *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 19.8.1926, 66(226), s. (1). ISSN 1214-1240. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:3dac6d09-435e-11dd-b505-00145e5790ea>

MUSIL, Alois, 1922. V Lausanne. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 7.12.1922, 62(335), s. (1). ISSN 1214-1240. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:3b871c73-435e-11dd-b505-00145e5790ea>

MUSIL, Alois, 1930a. Chystané porady o věcech Indických, *Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 12.11.1930, 25(265),

s. [1]. ISSN 1805-0905. Dostupné také z:

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:3f1f16f0-1bdb-11e8-8ee4-005056825209>

MUSIL, Alois, 1930b. Potíže v Indii, *Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 15.01.1930, **25**(13), s. [1]. ISSN 1805-0905. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:3b637730-269f-11e8-8b05-005056825209>

MUSSIK, V., 1929. Napříč Afrikou, *Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 25.12.1929, **24**(302), s. 9. ISSN 1805-0905. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2d937560-1c9a-11e8-8485-5ef3fc9ae867>

MUSSIK, V., 1930, Indie, *Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 12.01.1930, **25**(11), s. 1. ISSN 1805-0905. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:8833ecc0-269f-11e8-8b05-005056825209>

Neprobádané kraje Afriky, 1930. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 26.9.1930, **70**(222, večerní vydání), s. 3. ISSN 1214-1240. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:698fd1f3-435f-11dd-b505-00145e5790ea>

Nová povstalecká hnutí v severní Africe, 1929. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 15.1.1929, **69**(12, večerní vydání), s. 2. ISSN 1214-1240. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2a667fbc-435e-11dd-b505-00145e5790ea>

Objev nového primitivního národa, 1926. *Národní listy*. **66**(256), 5. ISSN 1214-1240.

PERTOLDOVÁ, Anna, 1926. O společenských zvycích indických. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 7.4.1926, **66**(96), s. (1). ISSN 1214-1240. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:3de9ec2b-435e-11dd-b505-00145e5790ea>

Příměří v Indii, *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 6.3.1931, **71**(65), s. (1). ISSN 1214-1240. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2b42d64f-435e-11dd-b505-00145e5790ea>

QUMBU, T., 1926. Zavřené závory. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 19.9.1926, **66**(257), s. 4. ISSN 1214-1240. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:3d9bcc02-435e-11dd-b505-00145e5790ea>

Slon běžící amokem, 1930. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 10.2.1930, **70**(40, večerní vydání), s. 3. ISSN 1214-1240. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:6922911b-435f-11dd-b505-00145e5790ea>

TSHILIBE, 1927. Africké črty. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 25.2.1927, **67**(55), s. (1). ISSN 1214-1240. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:3ca7596a-435e-11dd-b505-00145e5790ea>

Vzbouření v Indii se povážlivě šíří. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 17.4.1930, **70**(106, večerní vydání), s. (1). ISSN 1214-1240. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:69450d8b-435f-11dd-b505-00145e5790ea>

Zpravodajská služba divokých obyvatelů pralesů, 1928. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 28.3.1928, **68**(74, večerní vydání), s. 3. ISSN 1214-1240. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:50c143ea-435f-11dd-b505-00145e5790ea>

ŽELÍZKO, J. V., 1927. Pozemský ráj afrického Sudanu. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 20.6.1927, **67**(140, večerní vydání), s. 3. ISSN 1214-1240. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:3c6a026c-435e-11dd-b505-00145e5790ea>

ŽELÍZKO, J. V., 1929a. Dnešní Afrika. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 10.6.1929, **69**(159, večerní vydání), s. 3. ISSN 1214-1240. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2a0ec23b-435e-11dd-b505-00145e5790ea>

ŽELÍZKO, J. V., 1929b. Rasová otázka a kolonizační problémy Afriky. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 22.8.1929, **69**(230, večerní vydání), s. 3. ISSN 1214-1240. Dostupné také z: <https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:29dd52d5-435e-11dd-b505-00145e5790ea>